Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1821 оной декабриин 21-hээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 ФЕВРАЛЬ 4
Үбэлэй гүрүү шара бар hарын 5
СУББОТО
Гарагай 7
№ 22 (19116)
Газетын сэн. Хэлсээтэ сэн.

Мүнөөдэрэй шухала асуудал

ӨӨHЭДӨӨ БЭРХЭШЭЭЛ БЭДЭРhЭНДЭЛ

2

Үни ажал хэхэеэ болинхойшье hаа, ро гэртээ — богдо, хара гэртээ хаан олоно, хүхэ утаагаа бааюулжа, хүхинэ талаа түлеэд, хүлшөөжэ hууха хирэ үнгэрhэн сагайнгаа үйлэ хэрэгүүдые ахиулэн hанан байхада, гайхалтай юу н олон лэ байна даа.

— «Манайшье наhан энэ тэдыгээр то оо юм бээ даа. Эдэ үхибүүдnай саа лаа юушье үзэхэ юм ааб даа?»—гэл хэ, үбгэн аба, хүгшэн эжынгээ ман hанаагаа зобон, хөөрэлдэжэ байхы нэгэнтэ бэшэ дуулагдаhан байха. Тэ н ээлжэн, мүнөө болоходо, өөртэш ралдажал байна хэбэртэй.

Сэбэр агаарта, элдин таладаа эдихэ, татай, элүүр бөетэй ябахадаа, эн ралаа бодотоорнь сэгнэхэгүй байhан ша даа. «Юугээл хэлэжэ hуудаг хүг ад гээшэб?» — гэжэ hанагша бэлэйб.

Мүнөө, hанаад үзэхэдэмни, ангиин эсэлэй дүлэн соогуур өөдөө бологдо н бээ байна даа.

Артель болоод, худхажа, байха үедэ нигай Батамүнхэ, Ринчинэй Бэшүү й, Дабаагай Даша, Эрдэнийн Эргэн, ожижуурай Бүдэ, Соржин Дугэржаб г нютагаймнай эдэ зургаан «ангиин ад— хулаагууд» гүүлээд, сүлүүл н юм. Малаа алдажархина аа гүбди ө амгалан hуужа, сай ууха сүлөөгүй hан тэдэнэр хэндэ ямар хоро хэбэ лэб? Хүлhэншэнийе бариhан бэшэ, ангөө бээын сулхэ, бэрхэдэ мал үд болоhон, мүнөөнэйхеэр хэлэхэдэ, ернүүд лэ ха юм даа. Ангиин тэм хэбэ гээшэбди гээд зонэй хөөрсэгэ хэдэ, «шатарай хүлдэ дайргдажа», иеэ буляалгаад, өөhэдөө ошоол гүбэ.

Мүнөө нэгэ хулаагынь — Соржиин эржаб 93 наhа хүрэнхэй, Хэжэнгэ ринда басагандаа үргүүлжэ hууна. Ороноо Хамгаалгын дайнай, сол ай, «Алдар Солын» орденуудтай, н зоригой түлөө» медальтай үбгэн а.

Эсэгэй баабай хүшие хараааба, хоб эбэ гэжэ хала бариха хүниие олохо г. Бүхы наhан соогоо үнэн сэхэ яба , урагшаа hанаатайгаар ажаллаhан, ингэ буян хэhэн хүн. Дайшалхы шаг ыуудынь сэрэгтэ ямараар алба хэhы гэршэлиэ. Колхозто адуушанаар хүдэлхэдөө, хамагhаа ехэ ажалта о олодог hэн гэжэ «Сталинска бри » (ажалай түлөө ороолдоhон, зоной ябаhан хадаа хэлсүүлээ бэзэб) би нэб. Сэсэгэй баабай хулаар боло сүлүүлhэн юм гээ hаа, 50—60 на уул эгигэхэшьегүйдео болохо. гэхэдэ, түүхын бог болоод үнгэ үрэ. .

Өөhэд соогоо дайсаниие бэ хүнэй эрхим хубүүдые сүлжэ hэмэн гэжэ hанахада, жэгшүүри аймшаттайшье байна. Гэм зэмэ олон зон сүлэгдөө, зобоо, ами даа? Энээниие мартажа боло үй үхэ hургадаг, түүхэ hэргылдэг. адхажа, үнгэрhэнөө худхажа hуу гэжэ бү хашарагты.

Түүлэй 3—5 жэлэй хугасаада гүрэн соожнай болоjо байhан үйлэ хэрэ дые хаража, бодожо hуухада, одоо алтай юумэн олон үзэгдэнэ. Нюта ймай захиргаанай үмэнөөө дайнай он ажалай хэды ветерануудта туhа ижа болгон, «Буряад үнэн» hонин сулжа үгэдэг болоhондонь, ехэл ба ай, дэлхэйдэ болоhон hонин-hонин нүүдынь орсhон гараhан үхибүүдтэ ужа байгаагб.

Радио аппаратурануудые зорюута оо, бухы дэлхэйн улас зондо ха ужа байгаад, танкнуудаар Сагаан наа буудажа гү, али аха дүү ара ааг туб хотыг мүнөө үеын сэрэгэй үдэгүүдээр бомбодожо байхадань, ман эдихэ хооloo, унтаха үргэhэеэ мар hаа наагуур бухы наhаараа хүдэл ондо ямар гэжэ hананат?

Мүнөө гушанар, дүшэнэрнай Чечен спублика эльгээгдэнэ аа гү, гэжэ эль гэ зүрхэсэ шэшэрүүлжэ hуунабди. Би дэнэр хариин дайсадhаа Эхэ ороноо хамгаалаа hэмди гэхэбди. Эдэнэрнай юунэй түлөө ами бээ алдаха, эрэмдэг зоболонтон болохо болоноб?

Орон, гүрэн соогоо чеченэй дайнда үсөөн тоото арадуудай үхибүүдые ха баадуулхада, граждан дайнhаа гадна, мяха шуhанай үhөө нэхэлгэ hүжэржэ, алалсалга уе дамжан таhархаяа болижо болохо, бэшэ гү? Адагьень хэлэхэдэ, энээн тухай бодожо үзэхөөр байнал.

Дайнай газарта юун боложо байна гээшэб? Дайн байлдаа хээшьегүй байхада, байдалаймнай hайжаржа байhан юумэ балай харагданагүй. Сааphан мүнгэнэй үнэ сэн үдэр бүхэндэ унажал, хамаг юумэн үнэтэйл боложо байха юм.

Тэдхэмжэ, пенси абадаг зоной мүнгэнэй тэрээн шэнгеэр ехэ болохогүй байхадань, үргэхэ үхибүүгүй зондо хүгшэрхэ наhандаа үлдэжэ зобохо саг ерэхэнь гээшэ гү?

Хүдөө нютагта ажаhууhан хүдэлмэришэдшье саг соогоо салиигайнгаа гарадаггүй хада hая болотор 10—15 мянгые пенсионерhээ урьhаар абабабди гэлсэнэ бэлэй. Үмдэхэ хубсаhан тухай бүшье хэлэе. Пенсиимнай эдеэ хооloo хүрэхээ болёо hаань, яаха болонобибди? Наhан соогоо ниитын ажалда хүдэлhэн манай хоолойе гүрэнэйнгөө тэжээжэ шадахаяа болёо hаань, тэрэ бузар дайнда шархатаhан хэдэн мянган хүбүүд яаха болоноб? Хайратайшье, сэдьхэлдэ үбшэнтэйшье байна.

Хэдэн жэлэй урда тээ ниитын зөөри хубаажа, үмсын гэхэ гү, али таряашанай ажахынууд боложо гарахадань, гайхалтай шэнги байгаа hэн. Ажал хэhэн хүн хэзээшье хоолойгоо тэжээхэ байха. Тэдэнэр мүнөө дээрээ гүрэндэ бага-сага мүнгэ үритэйшье hаа, бултал хүл дээрээ гаража, зөөриин, газарай эзэд боложо байhан хэбэртэйгшэ. Энэнь hайшаалтай.

Зүгөөр түлишэ-түрхисэhөө эхилээд, хамаг юумэнэй саг бүхэндэ үнэтэйл боложо байхада, ерэхэ жэлдэ тарягага тариха гү, ниитэ зоноо тэжээхэ гү гэжэ хэлэхэнь үбгэрhэн манда бэрхэтэйл байна. «Дайн болоходоо — далин дээгүүр, зуд болоходоо — зон дээгүүр» гээд үнгэрхэ, нэгэ hайн саг ерэхэл юм бээз гэжэ найдахал зон бээзбди.

Эгээл муунь гэхэдэ, байhан юумэеэ дээрэhээ hалгаажа байхада, өөhэдтөө бэрхэшээл бэдэрhэндэл болоно.

Ц. ЦЫДЫПОВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Буряад Республикын Правительствада

ЗАЛУУШУУЛ ТУХАЙ БОДОХО САГ ЕРЭЭ

Республикымнай Правительствын президиумэй заседани hаяхан боложо, залуушуулай ажабайдал, мүн хүн зонние ажалаар хангалга тухай асуудалнууд, Архивуудай фонд тухай Хуулиин проект хаража үзэгдэhэн байна.

Түрүүлэн **«Залуушуулай талаар гүрэнэй политикые бэелүүлхэ түрүүшын ээлжэнэй хэмжээнүүд тухай»** асуудал зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдажа, тус асуудалаар Буряад Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй, туризмын, физическэ культурын болон спортын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ С. В. Маптуров элидхэл хэбэ.

Hүүлэй жэлнүүдтэ залуу үетэнэй дунда нилээд бэрхэшээлтэй, хангалтагүй байдал тохёолдонхой гэжэ нэн түрүүн тэмдэглэгдэбэ. Мүнөө үедэ республика доторнай 16-hаа 29 наhа хүрэтэрхи 213,2 мянган хүн тоолгдоно гэхэ гү, али 1989 оной-хитой жэшээлхэдэ, 15,5 мянган хүнөөр үсөөн болонхой. Энэнэй хойшолонгууд ойрын жэлнүүдтэ ажалай хүсэ шадал дээрэ харагдаха байха.

Нэн түрүүн залуушуул ажалгүй болоно. Бүхы ажалгүйшүүлэй 34 процентнь залуушуул болоно гэхэ гү, али 4979 залуу хүн мүнөө хүдэлмэригүй гэжэ тусхайта ёhоор тоолгдоно. Харин үнэн дээрээ бүришье олон ааб даа. Гэр байраар бултапай hүүлдэ хангагдана. Хэрбэеэ гансал 1993 ондо 5311 залуу айл байрын гэр абаха оошорто бэшэгдэhэн байбашье, ородоол 257 айл гэр байратай болобо. Урда жэлнүүдэйхидэ орходоо, гэр бүлэ болохо ушар үсөөрөө, үхибүүдэй түрэлгэ нилээд үсөөн болоо, харин hалаха hандарха ушарнууд олошороо.

Мүнөөнэй социально-экономическа байдалаараа hанаагаа ханадаггүй дээрэhээ залуушуулай дунда гэмтэ ябадал гаргаха ушарнууд улам дэбэрнэ ха юм. Хэрбэсэ хуулиин hаhа гүйсөөгүйшүүл 1992 ондо 2600 гэмтэ ябадал гаргаhан байгаа hаань, 1993 ондо—2817, 1994 оной 11 hарын туршада 2338 гэмтэ ябадал гаргаhан байна бшуу. Энэмнай нилээд түгшүүрэтэй байдалай гэршэ боложо үгэнэ.

Дээдэ hургуулинуудай студентнэрэй hургуулиин hурагшадай байдалда шиндхэгдээгүй асуудал олон, байра байдалай, мүнгэ алтанай таладр хангалга муушаг. Хүдөөгэй залуу үетэндэ бүришье ехэ бэрхэшээл, - түбэгүүд ушарна. Салин хүлhэн түлэгдэнэгүй, соёлой эмхи зургаануудаг ажал хүдэлмэриеэ хүряанхай, урданай хүхюун зугаатай саг зарим нютагуудта мартагданхай.

Ушар нимэhээ залуушуулай дунда ябуулгадаха хэмжээ ябуулгануудай бүхэли нэгэн программа баталха, мүнгэ зөөреэр гүйсэд хангаха, энэ асуудалда засаг түрын болон гүрэнэй зургаануудые, олонитын нэгэдэлнүүд болон хүдэлөөнүүдые хабаадуулха хэрэгтэй болоод байhаниинь эли болоно. Тиhээр тнитэрээ энэ талаар «Молодежь России» гэжэ федеральна программа абтанхай, «Буряад Республика доторхи залуушуулай гүрэнэй политика тухай» манай республикын Хуули аяар 1992 оной декабриин 23-да абтаhан байна бшуу. Тинигэжэ энэ шухала асуудалаар хуули ёноной үндэhэн hүүри табигданхай гээшэ.

Энэ асуудал зүбшэн хэлсэлгэдэ Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А. Ц. Карнышев, Залуушуулай политикын талаар Россиин Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшын орлогшо М. Г. Антонов, финансын министр Г. Б. Шлыкова, Ажалай талаар министр И. М. Пытин, Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцов болон бусад хабаадажа, hанамжа, дурадхалнуудаа оруулhан байна.

Зүбшөөгдэhэн асуудалаар зохихо тогтоол баталагдан абтаба. Тиихэдээ нэн түрүүн «Молодежь Бурятии» гэжэ республиканска программа (энэ тогтоолой хабсаргалта) баталагдаа юм. Гансал нарин нягтаар үшөө дахин хаража үзэхэ зүйл гэхэдэ, республиканска болон бусад жасануудhаа гаргашалагдахаар хараалагдаhан мүнгэ зөөриин тоо болоно гээшэ. Нээрээшье, 1995—1997 онуудта залуушуулай дунда бэелүүлэгдэхэ хэмжээ ябуулгануудта бүхыдөө 73,6 миллион, тэрээн дотор Россин бюджедhээ— 15,8 миллион, Буряадай бюджедhээ— 52,8 миллион түхэриг гаргашалагдахаар хараалагдана. Хаанаhаа, яажа тэрэниие олохоб? Энэмнай зугаагай асуудал бэшэ гэжэ бүгэдэндэ эли болоно ха юм.

Хоёрдохи асуудалынь **«1995 ондо республикын хүн зониие ажалаар хангалгада туhа хүргэхэ программа»** болобо. Энэ программа тухай, мүн 1994 ондо энэ талаар юун хэгдээб гэжэ Буряад Республикын Ажалай болон хүн зониие ажалаар хангалгын талаар министр И. М. Пытин мэдээсэл хэбэ. Ажалгүйдэлгэ улам hүжэрнэ, завод, фабрикануд хаагдана, хүдөө ажахыда ажал хэхэ hүүри үсөөрнэ. 1994 ондо хүдэлмэригүйдэлгын хэмхэжээн 1,4 дахин ургаhан байна. Мүнөө үедэ республика дотор 23 мянган хүн ажалгүйбди гэжэ тусхай гаримаар мэдүүлгэ бариhан байха юм. Харин мэдүүлгэ барижа, тусхайта бүридэлдэ ороогүй зон бүришье олон байгаа бээз. Плангаяа хүдөөгэйхид, залуушуул, үсэгэлдэрэй hурагшад. Тэдэнэй 7997 хүниинь тусхай бүридхэлдэ абтаад, ородоол 830 хүндэнь тэдхэмжэ түлэгдэнэ. Бэшэдэнь ажал бэдэрэгдэнэ, зариманиинь hуралсалда, ондоо мэргэжэлтэй болохын тула, эльгээгдэнэ. Ажал олохо гээшэ бүришье бэрхэтэй боложо байна гээшэ.

Тиимhээ эдэ бүгэдые хаража үзөөд, элдэб янзын шэнжэлгэ хэhэнэй удаа 1995 оной программа табигдаа юм ха. Нилээд олон тоо, баримтануд хаасулагданхай, тиихэдээ республика болон район бүхэнөөр тоолон тодорхойлогдонхой байха юм. Программые зүбшэн хэлсэлгын үедэ нилээд олон ажаглалтануд хэлэгдэhэн, дутуу дуиданнуудынь заагдаhан байна. Хэрбэеэ промышленна предприятинууд болон эмхинүүдэй ородоол ажалай 420 hүүри дурадхаха шадалтай байхадань, өөhэдынгөө аргаар 51 мянган хүн ажалда орохо гээд бэшэгдэнхэй. Хэн, хаана, яажа тэрэ ажал олохо болоноб? Иимэрхүү тодо бэшэ зүйлнүүд тус программа дотор олон дайралдана. Хүдэлмэригүйшүүлдэ үгтэхэ тэдхэмжын, ондоо мэргэжэлдэ зониие hургалгын гэхэ мэтэ мүнгэ зөөри муугаар хэрэглогдэнэ гэжэ шүүмжэлэгдээ. Дээрэhээ үгтэhэн мүнгэ зөөри зүбөөр хэрэглэхэ, ашаг үрьень дэ шэлүүлхэ гээшэ мүнөө тон шухала удха шанартай гэжэ онсолон тэмдэглэгдээ.

«1995 ондо республикын хүн зониие ажалаар хангалгада туhа хүргэхэ программа» гол түлэб баталагдажа, хэлэгдэhэн нэмэлтэ, хубилалтануудые дүүhан оруулха гэжэ заагдаа. Тиихэдээ тус министерствын, районнуудай захиргааануудай хэхэ юумэнүүд тогтоол дотор бури мүhэн тодорхойлогдонхой.

Архивуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ Л. Я. Баранникова **«Буряад Республикын Архивна фонд ба архивуud тухай» Хуулиин проект болон республика дотор архивай хэрэгүүдые hайжаруулха хэмжээнүүд тухай»** элидхэжэ үгэбэ. Энэмнай нилээд горитой Хуули болоно, юуб гэхэдэ, долоон бүлэгhөө, 29 ехэнүүд статьянуудhаа тэрэ бүридэнэ. Түрүүшын статья соо «Буряад Республикын архивна фонд хадаа Буряад Республикын арадуудай нөөсэ баялиг мүн» гээд бэшэгдэнхэй. Саашань энээндэ юун ородог юм, яажа тэрэниие суглуулхаб, харахаб, хадагалхаб, хэрэглэхэб гээд тодо hонороор бэшэгдэнхэй.

Зүбшэн хэлсэлгын удаа тус Хуулиин проектые гол түлэб hайшаагаад, Арадай Хуралай удаадахи сесси болотор үшөө дахин хаража үзэхэ, энээндэ хабаатай министерствэнүүд болон алба зургаануудтай зүбшэхэ гэhэн тогтоол баталан абтаба.

Правительствын президиумэй заседаниие Буряад Республикын Президент—Правительствын Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов хүтэлбэрилжэ, зүбшэгдэhэн эдэ шухала асуудалнуудаар өөрынгөө hанамжа, заабари хэлэhэн байна.

РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТДЭ, ПРАВИТЕЛЬСТВАДА, МИНИСТЕРСТВЭНҮҮДТЭ БА АЛБАН ЗУРГААНУУДТА, АЙМАГУУДАЙ БА ХОТОНУУДАЙ ЗАХИРГААНУУДТА, ЗОХЕОХЫ АЖАЛТАНДА, ПАРТИНУУДТА БА НИИТЫН ЭМХИНҮҮДТЭ, ШАЖАН МҮРГЭЛЭЙ hАЛААНУУДТА, ЭМХИ ЗУРГААНУУДАЙ, ПРЕДПРИЯТИНУУДАЙ, БАНКНУУДАЙ БОЛОН ЭД ЗӨӨРИ ЭРХИЛХЭ БҮХЫ ТҮХЭЛЭЙ ФИРМЭНҮҮДЭЙ АЖАЛША КОЛЛЕКТИВҮҮДТЭ, ҮМСЫН ПРЕДПРИЯТИНУУДАЙ ЭЗЭДТЭ БА ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЭДТЭ, БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН БҮХЫ ЗОНДО АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХАНДАhАН ХАНДАЛГА

Хэтэ мүнхэдөө мартагдахагүй удха шанартай үилэ хэрэгүүд гүрэнүүдэй болон арадуудай түүхэдэ байдаг лэ гээшэ. Гитлертэ эсэргүү бүлэг оронуудай фашис Германиие ба милитарис Японние илажа гараhан ушар дэлхэйн бүхы арадуудай эгээл нимэ үйлэ хэрэг мүн. Энэ Илалтада совет арад болон тэрэнэй Зэбсэгтэ Хүсэнүүд шиндхэхы хубитала оруулhан байха. Энэ жэлдэ Россида ажаhуугшад, мүн СССР-эй бүридэлдэ ородог байhан бусад гүрэнүүдэй арадууд Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда фашизмые илаhан 50 жэлэй ойе баяр ёнололой оршон байдалда тэмдэглэхэнь. Илалта бэлээр туйлагдаагүй.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Буряад орон 120890 хүбүүд, басагадаа эльгээгээ hэн. Энэ шуhата дайнда манай нютагай 39819 хүн унаа, 16794 хүн нэрэ hураггүй үгы болоhон байна. Онсо габьяа, баатаршалга, эрэлхэг зориг харуулhанайнгаа түлөө 39 хүн Советскэ Союзай Геройн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэhэн юм. 11 хүн Алдар Солын бүхы шатын орденуудаар шагнагдаа hэн. Ара талада ажаллажа гараhан 65 мянган хүн дайнай жэлнүүдэй болон амгалан байдалай удаадахи хэдэн арбан жэлэй туйлай ехэ бэрхэшээлнүүдые болон хохидолнуудые дабажа гараhан байна.

Фашизмые илаха хэрэгтэ СССР-эй Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй хубитые болон ара талада Илалтые шэрээлсэhэн совет зоной ажалай габьяае бодотоорнь сэгнэжэ, залуу үетэн аймшартай тэрэ дайнай дүнгүүдые болон hургаалнуудые хэзээдэшье hанажа ябаха ёhотой. Мүнөө баруунай, мүн манайнье зарим түлөолэгшэд фашизмые бута сохихо хэрэгтэ манай оруулhан хубитые бага болгохоёо ороолдоно.

Теэд манай арадай Агууехэ габьяае нюдөөрөө хараhан хүнүүд амиды мэндэ ябана. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаhан 16844 хүн республикада ажаhууна. Тэдэнэй 3535-ниинь эрэмдэг бөетэй болонхой. Дайнай ара талын 65000 ажалшад тэдэ жэлнүүдэй ажалай габьае мартаагүй, гэршэлхээр ходоодоо бэлэн ябана гээшэ.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда илаhан сагhаа хойшо 50 жэлэй ойн баяр дүтэлжэл байна.

Бидэ, Арадай Хуралай депутадууд, Таанадта, дүлэтэ тэдэ жэлнүүдэй үйлэ хэрэгүүдтэ хабаадаhан зоной хүбүүд болон басагадта, ашанар, гушанарта, бүхы шатын хүтэлбэрилэгшэдтэ, ажалша коллективүүдтэ, банкнуудай ба олзын хэрэг эрхилдэг бүридэлнүүдтэ, үмсын хэрэг эрхилэгшэдтэ, зохёохы ажалтанда, партинуудта ба ниитын хүдэлөөнүүдтэ, шажан мүргэлэй hалаануудта хандажа, бүхы хүсэл оролдолгоёо, мүнгэн зөөриеэ хамтадхажа, Агуу Илалтын 50 жэлэй ойе бүгэдэ арадай hайндэр мэтээр тэмдэглэе. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай түүхын шудалагдаагүй хуудаhануудые hэргээжэ, олондо дуулгахын. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаhан, мүн эрэмдэг бөетэй болоhоншье hаа, амиды мэндэ ябаhан үсөөхэн хүнүүдтэ саг үргэлжэ анхаралтайгаар хандажа байхын тула бүхы шадалаараа оролдоё гэжэ уряалнабди.

Депутадай ажал ябуулhанай түлөө абадаг нэгэ hарынгаа салин Арадай Хуралай депутадууд дайнай ба ажалай ветерануудай республиканска жасада дамжуулаад (р/с 002700619, к/сч. 700161566, Мосбизнесбанкын Буряадай дирекци, МФО 107011), энэ жасада хандиб оруулха хэмжээ ябуулга республика дотороо эмхидхэе гэжэ уряалнабди.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ

ТОГТООЛ

ТАРБАГАТАЙН РАЙОНДО ШУЛУУТАЙН ХҮДӨӨГЭЙ ЗАХИРГААЕ БАЙГУУЛХА ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **нигэжэ тогтооно:**

1. Тарбагатайн райондо Солонцы гэжэ hууринда захиргаанай түбтэй Шулуутайн хүдөөгэй захиргаае байгуулха.

2. Саянскын хүдөөгэй захиргаанай бүридэлhөө гаргагдаhан Солонцы, Кордон, Сэлэнгэ, Саратовка гэжэ hуурин-нуудые Шулуутайн хүдөөгэй захиргаанай бүридэлдэ оруулха.

3. Шулуутайн хүдөөгэй захиргаанай хилые схематическа карта дээрэ оруулагдаhанай ёhоор тогтоохо.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ.
1995 оной январиин 27.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ

ТОГТООЛ

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН РЕСПУБЛИКАНСКА БЮЖЖЕДhЭЭ 1995 ОНОЙ НЭГЭДЭХИ КВАРТАЛДА ГАРГАШАЛАГДАХА МҮНГЭ hОМОЛХО ТУХАЙ» БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **нигэжэ тогтооно:**

1. «Буряад Республикын республиканска бюджедhээ 1995 оной нэгэдэхи кварталда гаргашалагдаха мүнгэ hомолхо тухай» Буряад Республикын Хуули баталха.

2. Буряад Республикын тус Хуулида гараа табихын, олондо таараахын тула Буряад Республикын Президентдэ эльгээхэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ.
1995 оной январиин 27.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ

ТОГТООЛ

«БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ЗӨӨРИИЕ БАРИСААНДА ТАБИХА ЖАСА ТУХАЙ» БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИИН ПРОЕКТ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **нигэжэ тогтооно:**

«Буряад Республикын зөөриие барисаанда табиха тухай» Буряад Республикын Хуулиин проектые бүрүүлнэха.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ,
1995 оной январиин 27.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ

ТОГТООЛ

ГАЗАР АШАГЛАhАНАЙ, ХҮДӨӨ АЖАХЫН НУГА САБШАЛАНГАЙ ТҮЛӨӨ АБТАДАГ АРЕНДНЭ ТҮЛБЭРИИЕ РАЙОНУУДАЙ БЮЖЖЕДЭЙ ТУСХАЙ СЧЕДТО ОРУУЛДАГ МҮНГЭ ЗӨӨРИИН ЗАРИМ ХУБИ ТУХАЙ

Буряад Республикын Арадай Хурал **нигэжэ тогтооно:**

«Газарай түлөө түлбэри тухай» Россиин Федерацийн Хуулиин 19-дэхи статьягай 3-дахи хубиин үндэhөөр, газар ашаглаhанай, хүдөө ажахын нуга сабшалангай түлөө абтадаг түлбэриие районуудай бюжжедэй тусхай счедто оруулдаг зөөриин зарим хубиинь 10 процент гэжэ тогтоохо.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М. СЕМЕНОВ.

Улаан-Үдэ,
1995 оной январиин 23.

Үншагты, танилсагты:

Дэхи нюурта. Дэлгүүр: ондарха арга бэдэрхэ. Щербаков: «Адуутаашье ламнай холо бэшэ»; Т. уев: «Оньhыень мэдэ С. Балдуев: «Эдэ ямда сэнгэй» — фо эсэл; Хэниинь хэн ой? Зин аль-Абидин бен

дахи нюурта. Субботын «Толи» хуудаhан.

дахи нюурта. Залуу уран эн. «Арадай сэдьхэл уулха» — хөөрэлдөөн; адада бэлэдхэлэй адай түб»— мэдээсэл; ой нургуулида» — оргогтаж; «Сагаалган углуулбари.

МАЛАЙ ҮБЭЛЖЭЛГЭ —

ШАНГА ШАЛГАЛТА

ХУРЬГАД АДХАРЖА ЭХИЛХЭНЬ

Декабриин янгинама хүйтэнүүд ходоржо, үнгэрhэн январь hара соо яhала нарууд дулаан үдэрнүүдэй тогтоходонь, малшад ба хонишодой hанаан сэдьхэлынь халта тэниийнэн шэнги болобо. Теэд үбэлжэлгэмнай үшөө дүүрэшоо үды ха юм. Хабарай хагсуу хүйтэн үдэрнүүд урдамнай маниие хүлэнэ. Февраль—март hараануд ямар байхаб? Гансал бурханай мэдэлэй. Ушар тиимhээ мүнөөнhөө hанаагаа амаралтагүй. Ногоной гаратар апрель—май hарануд гэжэ байха даа. Утахан хабарай болоо hаань, мэгдүүгэйшье саг боложошье магадгүй. Мүнгэ зөөриин дуталдаха, юумэнэй үнэ сэнгэй галзуурhандал үдэр бүри шахуу дээшэлхэ ушарнууд зоной зүрхэ сэдьхэл зобооно ха юм.

Тиибэ яабашье Борьёогой совхоздо мүнөө хорёод мянган хонин, хоёр мянга шахуу эбэртэ бодо мал, гурбан зуун табиад толгой адуу морид, хоёр зуугаад толгой гахай ондо оруулагдажа байна. Үүлгэртэ хонидые үдхэдэг Тасархайн отделенидэ 14 отара үбэлжүүлэгдэнэ. Энэ хадаа дүн хамта 8400 хонид болодог юм. Эдэнэй 8 отарань эхэ хонид. Бэшэниинь түлгэ, зуhаг хонид болоно.

Энэ отделениин хонид мүнөө жэлэй малай үбэлжэлгэдэ яhала хүшэлэнхэй, тобин тарганаар ороо hэн. Огара бүхэн энэ жэлдэ үбhэ, зелёнко, талха тарланай зүйлоор яhала барагаар хангагданхай юм. Мүнөө үедэ хонид хубаарлар сенаж эдинэ. Хоёр нүхэндэ сенаж дарагданхай. Тэрэнь хамта дээрээ 7000 тонно болоно. Эхэ хониной отара бүхэндэ 400—450 центнер үбhэ, 450 центнер зелёнко буулгагданхай. Хонин бүхэндэ 300 грамм талха тарланай зүйл үгтэнэ. Мүнөө хадаа түрэлгэдэ бэлдхэ шухала кампани түлэг эрхилэгдэнэ.

Февралиин 15-hаа хойшо эхэ хониднай хурьгалжа захалхаар хүлеэгдэнэ. Отделениие эрхилэгшэ Вячеслав Михайлович Хайдуковай хэлhэнэй ёhоор, эдэнэр хурьга абаха харюусалгатай хаhадаа түгэс бэлэдхэлтэй юм.

Хурьга абаха, ноohо хайшалха талаар совхоз соогоо үндэр дүнгүүдые туйладаг хонишод отделени соо яhала олон. Тэдэнэй дундаhаа алдар солодо гараhан Балдан-Нима Гомоожапов, Наталья Васильевна Чупышева, Владимир Ринчинович Гуржапов гүгшэдые онсолон тэмдэглэхээр. Эдэ нүхэднай ямаршье сагта тогтууритай амжалта туйлажа шададаг түрүүшүүл гээшэ.

Саг түргэн ошоно. Эрьелдэжэ үрдеэгүй байтарнай Сагаалгамнай орожо ерэбэ. Нигээд удахагүй хурьга абаха хаhамнай орохэнь.

Р.-Д. НОРБОЕВ,
Зэдын аймагай Борьёогой совхозой ахамад экономист.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

АДУУГААШЬЕ АЛДАХАМНАЙ ХОЛО БЭШЭ

Һая болотор манай эндэхи ажахынуудта адуу үсхэбэрилгэ эгээл бага гаргашатай, үбөөр эрхилжэ шадаа һаа, ашаг олзошье һайса оруулка һалбари гэжэ тоологдодог байгаа. Тэрэ мүртөө һайн үүлтэрэй, түргэн төмо болодог, мүн хатарша, хүндэ ашаа зөөхэдэ һайн, шэрхи үүлтэрэй адуу моридые олон болгобол, бүришье ашагтай байха гэжэ тоолодог һэмди.

Эгээл тиимэһээ арбаад жэлэй саана республика соо адуун һүрэгые эрид олошоруулха, үүлтэрыень һайжаруулха талаар яһала горитой худэлмэри хэгдэжэ эхилһэн. Нэн түрүүн манай эндэхи шэрүүн уларилтай нютагуудта тааруу аад, бэеэр сула, мяхалиг, элдэб ажал хэхэдэ, унаад ябахада һайн үүлтэрэй адуу моридые үсхэбэрилхэ, дэлгэрүүлхэ тусхай ажахынуудшье эмхидхэгдээ юм. Тэдэл жэлнүүдтэ манай Торинн совхоз тиимэ зорилготой мориной завод гэжэ нэрэтэй болгогдоо бэлэй.

Тэрэ гэһээр олохон жэлдэ манай ажахы гол түлэб хүндэ ашаа шэрэхэдэ тааруу ородой худэр томо бэетэй үүлтэрэй (русские тяжеловозы гэнэбди) адуу моридые үсхэбэрилнэ. Тэрэнһээ гадна орловско хатарша, донской, буденновско үүлтэрэй адууншье һүрэг соомнай бии. Мүнөө болоходо манайхин Зүүн Сибирь соо үүлтэртэ моридые үсхэбэрилдэг ори ганса завод болонхой.

Һүрэг соомнай 670 гаран үүлтэртэ адуун, тэрэ тоодо 230 үлүүтэй гүүд тоологдоно. Адуун һүрэг жэлэй дүрбэн сагта имагтал хээрын бэлшээридэ ябажа хоолойгоо тэжээнэ. Илангаяа ородой худэр томо үүлтэрэй адуун юугээрээ һайн бэ гэхэдэ, эдэмнай мяха, өөхэ зузаантай, нооһо үдхэнтэй, худэр сула бэетэй, шэрхи амитад юм. Эдэнэр үбэлэй хэды шанга хүйтэн жабарта, саһа бордоһондо ходол хээрэ бэлшэжэ, туруугаараа сула саһа малтажа, хагда эдижэ гарадаг. Бүхэли үбэлдөө, хабарай хагсууда бидэ адуун һүрэгтөө оройдоол 300—400 центнер үбһэ таһалжа үгэнэбди. Диплэнхидээ жэжэ даагадта, тураһан адуунда, мүн хээли ехэтэй болоһон гүүдтэл үбһэ, һолоомон үгтөө ааб даа.

Илангаяа Доодо-Ториин хадатай ой модоной заха забһарай хүнды, жалганууудай, бургааһа шугы соогуурхи нэмэри дулаан газарта адуун һайнаар бэлшэдэг.

Нүгөө талаараа ородой хүндэр томо бэетэй азаргануудые нютагай үүлтэрэй адуунай гүүдтэ табижа үрэжүүлхэдэ түлнүүдынь бahал мяхалиг сула, түргэн томо болосотой байдаг. Тиимэ холимол үүлтэрэй унагадые жэл хахадтай болоходонь (апрель соо гараһан унагадые намар хожомшог эхэнүүдһээнь һалгаагаад) шэгнэхэдэ тус бүридөө 240—300 килограмм татадаг юм. Тэдэниие багa зэргэ шахаад, үшөө һайса мяхажуулаад, дахин үбэлжүүлэнгүй мяханда хүдалдабал бүри ехэ ашагтай бшуу.

Эгээл энээн дээрэһээ һүүлэй 4—5 жэлдэ манай Зэдын аймагай хүршэ Захаа-минайшье аймагай олонхи ажахынуud манһаа һайн үүлтэрэй залуу азаргануудые худалдажа абаад, һүрэг соо-гоо табидаг болонхой. Тэрэнэй ашаар адуунайнгаа үүлтэрэй шанарые һайн болгоно, һалбариин ашаг үрэ үгэсые дээшэлүүлнэ бшуу.

Үүлтэртэ адуу моридые олон болгохо, түл түрэсыень һайнаар харууһалха, түлжүүлхэ талаар шадабаритай болоһон адуушадшье манайда яһала биил даа. Эндэ нэн түрүүн адуу үсхэбэрилгын талаар директорэй орлогшо А. Ф. Ощепков, үнинһөө хойшо адуушадаар хүдэлжэ байһан Николай Федорович Головкин, Александр Степанович Морозов гэгшэдые онсолон нэрлэхэдэ ехэ алдуу болохогүй.

Гэхэтэй хамта һүүлэй жэлнүүдтэ мал ажалай бүсад бусад һалбаринуудтай адли адуу үсхэбэрилгэшье ехэхэн хашалан гасаланда ороод байна. Энээнэй шалтагааншье эли. Хүн зоной эдеэ хоолой шухала продукцинуудые (мяха, һү) худалдан абадаг гүрэнэй сэнгэй даншье һаа, энеэдэһэ хүрэмөөр, урмаашье таһархаар багахан байхадань, ямаршье мал, тэрэ тоодо адуушье үсхэбэрилхэнь хэсүү, үсхэбэрилхэ дура хүсэлшье һалаа шахуу. Адуунай мяхан хэдыгээр абтана гэжэ һананат? Амидын шэгнүүрийн 1 килограмм бүхэниинь 1400—1500 түхэригөөр яашье дээшээ гаранагүй ха юм. Хоёргурбан жэлдэ арай-хурай гэжэ томо болгоһон үүлтэртэ адуугаа тус бүридэнь 400—500 мянган түхэригөөр худалданабди. Мүнөө һайн, муушье үүлтэрэй адуунай сэн адли болошонхой. Үнэн дээрээ, һайн үүлтэрэй, саашадаа һүрэгэй шанарые һайн болгохоор азарга бүхэн сохом 10 миллион түхэригөө доошо бэшэ сэнтэй байха зэргэтэй.

Теэд экономическа талаар түлюур, илангаяа мүнгэн сангаар ходо дуталдажа, хүндэ байдалда орохон ажахынуud мүнөө һайн үүлтэрэй мал худалдажа абахаһаа байха, юрыншье малаа арай-шамайхан барина гэхэдэ алдуугүй. Энээн дээрэһээ бидэ үүлтэртэ азарга, гүүнүүдые үүсэлхэ, юрэл мяханда худалдаха баатай болоноби.

Ингэжэ байхада анхандаа яһала ехэ ашаг олзо оруулдаг, гаргаша багатайгаар ехэ продукци үгэдэг һалбариманай һалаха туйлдаа хүрэбэ бшуу. Саашадаа республика соо һайн үүлтэрэй адуу үсхэбэрилхэһөө наана, юрын адуун һүрэгөөшье олошоруулха аргагүй болохо саг ерэгшэ аа гү гэжэ һанаан зобоно.

Үнэндөө, энэ һалбари яагаашье һаа, ямаршье сагта ашаг үрэ үгэхэл ёһотой. Буряад Республикын бүхы аймагуудта адуун һүрэгэй үгы болошоо һаань, газар дайдамнай хүндыржэ хооһоршохол. Олонхи зондо адуунай мяхан аргагүй хэрэгтэй ха юм. Гадна хүдөө нютагуудта мори унаагүйгөөр юрын ажал хэхын аргагүй боложо байна. Машина, тракторай түлишэ, төһон хэды ехэ үнэтэй болооб?! Һүүлэй үедэ Монгол ороной зарим нютагуудай ажахынуud манһаа һайн үүлтэрэй унаагай адуу моридые валютааршье худалдажа абаха дуратай болонхой. Теэд тэрэнэйнь элдэб эсын саарһа бэлдэхэ, Москвагаар тойруулжа баталуулха гэхэ мэтэ хаалта бооltонь энээндэ ехэхэн һаад хэнэ, нобшо болгоно.

Тэрэшэлэн манай завод ородой худэр үүлтэрэй адуунай гүүдые зундаа һаажа, хүнүүдэй бэедэ ехэ туһатай умда—сэгээ һайса буйлуулдаг болохо аргатайбди. Хэдэн жэлэй саана Торинн совхоз үдэр бүри 100—150 литр сэгээ гаргадаг байһан юм. Гэбэшье үнөөхил худөөгэй продукцинн ахирхан сэнтэй дээрэһээ энэмнай баһал гаргашаяа харюулнагүй, гарза болоод лэ һалана.

Һүүлэй жэлнүүдтэ худөө нютагуудай зон, фермернүүд үмсэдөө адуу моридые баридаг боложо байнхай. Хоёр-гурбан жэл соо бидэ айлнуудта унаа хэхэ, үсхэбэрилхынь тула 160 шахуу унага, даагадые, гүүдыешье худалдаабди.

Тобшолон хэлэхэдэ, үүлтэртэ адуу моридые үсхэбэрилхэ шэглэлтэй гол ажахы байһан хадаа энэ һалбарияа дан доройтуулхагүй гэжэ оролдохол зон аабзабди. Саашадаа элдэб ашаа зөөхэ, хүсэтэй худэр үүлтэрэй моридые эмээллэжэ унаад, үхэр мал адуулха, иншэ тишэ аяншалхадашье улам хэрэгтэй болоно.

Манай мориной заводто мал ажалай ондоошье һалбаринууд бии. Мүнөө байгша оной февралин 1-нэй мэдээгээр 1000 гаран үхэртэй, тэрэ тоодо 400 шахуу үнеэдтэй, 3 мянга хүрэхэгүй хонидтойбди. Энэ жэлдэ 2000 шахуу эхэ хонидһоо түл абтаха ёһотой. Тиихэдэ манайда дүршэл шадабари ехэтэй үхэршэд, һаалишад, хонишодшье үсөөн бэшэ.

Гэбэшье бүхы дээрээ мал ажалнай хүндэхэн байдалтай. Адууһа малай тоо толгойн хороһон, ашаг шэмышь доошолһон дээрэһээ, мүн продукциин даншье үнэгүй дээрэһээ энэ һалбари нёдондо горитойхон гарзатай гараа. Жэшээнь, худалдагдаһан һүнэй центнер бүхэнһөө аяар 50,7 мянган түхэригөөр гарзатаабди. Мүн худалдаанай мяханай, хониной нооһоной центнер бүхэниинь баһал 20—30 мянган түхэриг гарзатай болоно. Тиигэжэ бүхыдөө 800 миллион түхэриг гарза ажахын «хүзүүн дээрэ» хүндэ гиир шэнгеэр дарана.

Эндэ гол түлэб малаа тэжээлээр хүсэд хангажа шадаагүй дээрэһээмнай, илангаяа һүүлэй жэлнүүдтэ ган гасуур, үер болоһонһоо уламжалан, үбһэн, бусад тэжээл, нэн түрүүн таряан бага абтаад лэ иимэ байдал тохёолдоо. 1994—1995 онуудай үбэлжэлгэдэ малай условно толгой бүхэндэ ороёдоол 12,5 центнер тэжээлэй единицэ үбһэ хоолтой ороо нэмди. Энээн дээрэһээ малай үбэлжэлгэ хүндэшэгөөр дабагдажа байна.

Саашадаа манай ажахы мэтэ колхоз, совхозууд панхаруутажа һалаха юм гү, али нигээд гарза гайда, үри шэридэ дарагдажа, үхэһэн амиды хоёрой хоорондо байха юм гү гэжэ зомнай һанаата болоно. Мүнөө иимэ орёо, ороёдоо ойлгогдосогүй сагта бидэнэр өөһэдынгөө хүсөөр энэ яама яниха оноһоо гаража шадахагүйбди. Түбхын түрүүн үүлтэр һайнтай адуу үсхэбэрилхэ гүрэнэй тусхай завод гэгдэһэн хойноһь ядахын сагта гол һалбарие өөдэнь үргэхэдэмнай гүрэн туһалха, дэмжэхэгүй юм гү?

Н. ЩЕРБАКОВ,
Зэдын аймагай Торинн мориной заводой директор.

ОНЬҺЫЕНЬ МЭДЭҺЭЙ

Һаяхан налогой инспекциин худэлмэрилэгшэд журналистнуудтай пресс-конференци үнгэргэбэ. Тус пресс-конференцидэ Буряад Республикын Гүрэнэй налогой инспекциин эрхэтэдтэ налог ашадаг таһагай начальник, налогой албанай III рангын зүбшэлэгшэ Олег Иннокентьевич Михалев, Советскэ районой Гүрэнэй налогой инспекциин начальник, налогой албанай II рангын зүбшэлэгшэ Дарима Владимировна Батуева, Октябрьска районой Гүрэнэй налогой инспекциин начальнигай орлогшо, налогой албанай II рангын зүбшэлэгшэ Мария Гавриловна Харнетова, Улаан-Үдын Гүрэнэй налогой инспекциин эрхэтэдтэ налог ашалгын таһагай начальник, налогой албанай II рангын зүбшэлэгшэ Татьяна Ивановна Тирских гэгшэд хабаадаа.

О. МИХАЛЕВ: — Минии дааһан таһагта 9 хүн худэлдэг. Бидэ налог татаха талаар гол түлэб эмхидхэлэй —методическа худэлмэри хэнэ, шалгана гээшэбди. Һая олзын налог эрхэтэдһээ татаха шэнэ хуули тунхаглагдаба. Налог татаха талаар хуулинуудта шэнэ-шэнэ хубилалтануud саг үргэлжэ оруулагдажал байдаг гээшэ. Тиихэдэ ажахынуудай бухгалтернууд булта дээдэ һургуулитай бэшэ, һүргуулитайшье байбал, ажалай дүршэл багатай, налог түхай хуули мэдэхэгүй дээрэһээ алдуу эндүү гаргаха гү, али мэхэлхэ арга бэдэрхэ ушарнууд захагүй дайралдана.

Гэхэтэй хамта тэдэнэр хуулиие мэхэлнэ бэшэ, бэеэл саг зуура мэхэлнэ. Юуб гэхэдэ, тэрэ дутуу үгтэһэн мүнгээ хүсэлдүүлжэ һанда оруулхаһаа гадна, оло дахин үсхэбэритэй яла түлэжэ һалана бшуу.

АСУУДАЛ: — Ажал хэһэн хүн бүхэнһөө олзын налог дарадаг гээшэ. Тэрэмнай булта дээшээ ородог юм гү, али зарим тэды мандаа үлөөгдэдэг юм гү?

О. МИХАЛЕВ: — Олзын налог федеральна налог гэжэ тоологдодог. 65 миллион хүн олзын налог түлэнэ. Манай республикын 40 процент зон—400-гаад мянган хүн налог түлэнэ. Бидэ, эндэ сугларагшад, булта налог түлэгшэд болонобди. Манһаа сугларһан олзын налогой мүнгэн хуу республикымнай бюджедтэ нютаг нютагтаа үлөөгдэнэ.

Республикымнай бюджедтэ оруулагдадаг түлэбэринүүд сооһоо олзын налог хэмжээгээрээ гурбадахи һуури эзэлнэ. Ушар иимэнэй бидэ сан жасын (финансын) министерствэтэй нарин харилсаатайгаар худэлдэг гээшэбди.

АСУУДАЛ: — Олзын налогһоо сүлөөлэгдэһэн хүнүүд байдаг гү?

О. МИХАЛЕВ: — Байдаг. Советскэ Союзай Геройнууд, Россин Федерациин Геройнууд, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай инвалидууд, пенси абадаг ажалай инвалидууд эгээ бага салингай хэмжээнһээ абаха салингайнгаа 5 дахин ехэ болотоо олзын налог даруулдаггүй. Жэшээнь танай предприятида Афганистанда дайлалдаһан сэрэгшэн худэлөө һаа, һара бүхэндэ 3 бага салингай хэмжээнһээ олзын налог даруулхагүй болоно. Чернобыльдо гү, али бусад атомна түхеэрэлгэнүүдһээ ехэ радиаци абаһан зондо олоһон салингайнь жэлэй туршада 10 миллионһоо дээшээ гараагүй һаань, олзын налог түлүүлдэгүй. Эдэ мэтэ хүнгэлэлтэнүүдые тоолохо болоо һаа, олон. Тиимэһээ гол түлэбыень түүбэрилбэ гээшэб.

Ажалда худэлһэн хүн бүхэнэй (бидэнэй) салингай бага хэмжээнэй 1 салинһаа бага байгаа һаань олзын налог түлэдэггүй гээшэбди. Һая олзын налог эрхэтэдһээ татаха шэнэ хуули тунхаглагдаба. Налог татаха талаар хуулинуудта шэнэ-шэнэ хубилалтануud саг үргэлжэ оруулагдажал байдаг гээшэ. Тиихэдэ ажахынуудай бухгалтернууд булта дээдэ һургуулитай бэшэ, һүргуулитайшье байбал, ажалай дүршэл багатай, налог түхай хуули мэдэхэгүй дээрэһээ алдуу эндүү гаргаха гү, али мэхэлхэ арга бэдэрхэ ушарнууд захагүй дайралдана.

Гэхэтэй хамта тэдэнэр хуулиие мэхэлнэ бэшэ, бэеэл саг зуура мэхэлнэ. Юуб гэхэдэ, тэрэ дутуу үгтэһэн мүнгээ хүсэлдүүлжэ һанда оруулхаһаа гадна, оло дахин үсхэбэритэй яла түлэжэ һалана бшуу.

АСУУДАЛ: — Ажал хэһэн хүн бүхэнһөө олзын налог буруугаар тооложо абагша эгээл бага 5 салинай хэмжээтэй ялада унаха.

М. ХАРНЕТОВА —1991 оной декабрьһаа Россин Гүрэнэй эрхэтэнэй хубиин олзо тухай декларацы бэшэхэ тухай хөөрэлдөөн гаража эхилэнхэй гээшэ. Гол ажалһаа ондоо тээ худэлдэг хүн, худалдаа наймаагаар гү, али олзын хэрэг эрхилдэг хүнүүд эрхэ бэшэ олзо тухайгаа декларацы бэшэжэ, налог түлэхэ ёһотой.

Гүрэнэй нэгэл ажалда худэлөөд байдаг гү, али салингайнгаа жэлэй туршада 10 миллионһоо дээшэ гарадаггүй һаа, декларацы бэшэхэ хэрэггүй.

Олзоёо нюугаад баригдаа һаа, декларациа буруу бэшээ һаа, административна харюусалгада хабаадуулагдаха, яла түлэхэ болохо юм.

АСУУДАЛ: — Жэшээнь би декларацы бэшэнгүй байһуу. Ондоо тээ ажал х мни яажа мэдэхэбта?

М. ХАРНЕТОВА— зургаанууд квартал бү хэндэ салин түлэһэн т гаа мэдээ үгэхэ ёһотой Жэлэй дүүрэтэр тэрэ яһала ехэ мэдээ гү налогой инспекци олохон хүнүүдые декл бэшэхыень баадхадаг юм.

Улаан-Үдэ хотын Гү налогой инспекциин эр тэ налог ашалгын т начальник Татьяна Ив на Тирских зоной э байһан байра байдалһа тадаг налог тухай то хөөрөө.

Хүнэй эдлэжэ байһа байрын сэнгэй мүнөө хэмжээндэ оруулагд дээрэһээ налогоор о мүнгэн горитой туһа ри болоногүй. Гэр б түлөө бага налог түлэ һөө гадна, пенсионерн энэ налогһоо хүнгэлэ ушарһаа тон бага м сугларна.

Мүнөө жэлһээ техн инвентаризациин бюр шалгуулжа, сэгнэлтэ жэ, шэнэ, үнэтэй с налог түлэдэг болохо ха.

Улаан-Үдэдэ газар шэд гэжэ 27 мянган хүн логдоно. Тэдэнэй 22 тойрониинь налог түлэ тын түбтэ дүтэлхэ газар үнэтэйгөөр сэг дэг. Үнэ сэнгэй талаа зонодо хубаагдана.

1994 оной ноябрин гээр харахада, нэгэ д жэн метр газарай түлө лог: 1-дэхи зонодо—670 риг, хоёрдохидань—43 хэриг, гурбадахидань— түхэриг, дүрбэдэхидэнь түхэриг, эгээл холын дахи зонодо 150 түхэр лэдэг юм байна.

АСУУДАЛ:— Ямар нуудта олзын налог дадаггүйб?

О. МИХАЛЕВ.— Европын, дэлхэйн, пинин нааданууда шагналнуудһаа налог дэдэггүй.

Тиихэдэ ажаллажа предприятиин худэ шэдтөө үгэһэн үнэтэ гүүдһээ налог түлэ Харин мүнгөөр үгтэһэ гаа һаа, салиндань дээд, олзын налог эр шэ дарагдаха зэргэтэй

Энэ мэтэ «нюуса налогой хуулида яһала 1995 оной январьһаа логовый Вестник» гэ радаа нэгэ удаа гарадаг нал Москвада хэбл эхилбэ. Энэ журнал сагта эмхи зургаа захибалнь, туһатай гээд һанагдана.

Т. НИМБУ

Хэниинь хэн гээшэб?

Зин аль-Абидин бен Али

«Политическэ, экономическа, социальна реформонууд бэе бэсдээ шэнгэн оролсожо, ороёдоо табан жэл соо манай орон айхабтар ехэ зам гаталан гараа. —гэжэ анха түрүүн олоной дуугаар һунгагдаһан Тунисай президент бен Али хэлэнэ.— Тунисай бүхы политическэ хүсэнүүдэй түлөөлэгшэд болохо бүлэглэлнүүдэй дунда эблэрэл туйлагдаа. Тиигэжэ орон соохи байдалнай һайн тээшээ эрид хубилаа».

Тус ороной хүтэлбэрилэгшэ түрүүшынгээ болзорто засаг барижа байхадаа, туйлаһан амжалтануud тухайгаа иигэжэ хэлэхэ эрхэтэй гү, али үгы гү? Тунисай мүнөөнэй ударидагша хэн болоноб?

Зин аль-Абидин бен Али олон үхибүүтэй бүлэдэ 1936 ондо Хаммам-Сусада түрэһэн байха юм. Һая 16-тай боложо ябахадаа, эхэ ороной-гоо бэеэ дааһан байдалай түлөө тэмсэлдэ тэрэ оролсоһон байна. Тиимэһээ революционерэй ажабайдалай һургуули дүүрэнээр гараа: түрмэнүүд, мүшхэлгэнүүд, барижа абалгануud...

Ороной-гоо бэеэ даадаг болоходо, Тунисай ударидагшад 20 наһатай бен Алиие хилын саана һурахыень эльгээбэ. Сэрэгэй алба хаагшын мэргэжэл шэлээд, тэрэ хэдэн хүндэтэй сэрэгэй һургуулинуудай үнэмшэлгэ абаа һэн. Онсолходо, Франциде Дӭдын сэрэгэй һургуулида болон артиллерийскэ училищида, США-да Дӭдын тагнуулай һургуули болон ПВО-гой училищи дүүргэһэн байха юм.

Нэгэ хэдэн жэл соо бен Али гансата дээшээ гаража, сэрэгэй аюулгүйн албанай хүтэлбэрилэгшын тушаал эзэлээ һэн. Удаань тэрэ оборонын министрэй канцелярийн хүтэлбэрилэгшын, национальна аюулгүйн министрэй тушаалнуудые эзэлһэн байгаа. Гадна Марокходо сэрэгэй атташегэй болон Польшодо Тунисай элшэн сайдай тушаалнуудые эзэлһэн ушарынь бен Алиин гадаадын политикын талаар дүршэлтэй болоходонь туһалаа.

1986 ондо президент Хабиб Бургиба бен Алиие дотоодын хэрэгүүдэй министр болгобо. «Бен Али энэ тушаал эзэлхэ эрхэтэй. Тэрэ бата бэхи. Тиимэһээ ороного гар соогоо абаад байжа шадаха»,—гэжэ ороние саг үргэлжэ хүтэлбэрилэгшэ хэлээ һэн ха. Зүгөөр энэ тушаал эзэлэмсээрээ бен Али шэрүүн хэмжээнүүдые абалгада эсэргүү байһанаа гансата харуулаа бэлэй.

1987 оной октябрь соо бен Али премьер-министрээр томилогдожо, президентын тушаалда һууха эрхэтэй болоо һэн. Тэрэл зуура тэрэ засаг барижа байһан социалис дустуровска партиин Генеральна секретариар һунгагдаһан байха юм.

Бен Алиин правительство толгойлхо үедэнь Карфагендэхи президентын ордон эзэлжэ байгшын элдэбээр аашалдаг болоһонһоо уламжалан, тэрэ сагай политическэ байдал Туниста тогтошонхой шахуу байгаа. Эгээл тиихэдэ, магад, бен Али үндэр наһатай болошоһон президентые засагһаа холо болгохо тухай бодожо эхилһэн байжа болоо. Оной Конституциин 57-дохи статья тэрээндэ иимэ арга боломжо олгохо байгаа бшуу.

1987 оной ноябриин 7-ной үглөөнэй зургаан час хахадта Ливанай мэдээжэ дуушаг Фейрузай концертые гэнтэ таһа дүүрээд, радиогоор бен Али үгэ хэлээ һэн. Тиихэдээ Хабиб Бургибай бэеынь эрид муудаһанһаа уламжалан, президентын болон Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй главнокомандалагшын тушаал бэе дээрээ даажа абабаб гээд соносхоо бэлэй.

Шэнэ президент нэн түрүүн политическэ талаар түрмэнүүдтэ хаагдагшадые сүлөөлбэ. Гүрэнэй аюулгүйн талаар зониие сүүдлэхэ ябадал удангүй хоригдобо. Ондоо һаналтай гү, али бодомжотой байһанай түлөө түрмэдэ хаагдаһан зон мүнөө Туниста үгы юм гэжэ соносхогдодог. Мүшхэлгын үедэ хүсэ хэрэглэхые болон зобоохые хорихон уласхоорондын конвенцидэ 1988 ондо гараа табиһан араб түрүүшын гүрэн Тунис болоо һэн.

1988 ондо, июнь соо президент правительствяа шэнэлжэ, хэдэн министрнүүдые гаргаа һэн. Тиигэбэшье түсэблэһэн реформонуудаа бодото дээрэнь бэелүүлхэдэнь, энэ бага байгаа. Бургибын бии болгоһон хүсэ ехэтэй партиин «гар богони болгохо хэрэгтэй» гэжэ бен Али гансата ойлгоо.

Демократис конституционно нэгэдэл болгогдоһон социалис дустуровска партиин съезд дээрэ энэ зорилгоёо бэелүүлээ бэлэй. Партиин гүрэнһөө илгагдажа, арадай һанал бодол мэдүүлдэг ори ганса хүсэн бэшэ болоо юм.

Президент иигээдшье тогтоогүй. Тэрэнэй шэнэ хэрэгүүдэй удаадахи шатань правительствын, партинуудай болон ниитын, профсоюзуудай эмхинүүдэй хоорондохи харилсаануудай юрэ бүсын кодекс-хуули болоһон хэлсээндэ гар табигдаа һэн. Бүхы талануud бэе бэеэ ойлгохые оролдохо зэргэтэй гэһэн хараа бодол баримталагдаха ёһотой гээд үгээ ойлголсоо бэлэй.

Шэнэ президент энээгээр һанаагаа амарбагүй. Бүхы наһан соогоо президент байхаб гэжэ соносхоһон Бургибын хуулинуудые хубилгажа, өөрынгөө засаг барижа байһаниие хуулита болгохын тулада болзорһоо урид һунгалта үнгэргэхэ гэжэ шиидээ бэлэй. Тиигэжэ 1989 ондошье, 1994 оной март соо баһал бүхы һунгашадай 99 шахуу процентнь бен Алиин түлөө дуугаа үгөө һэн. Иигэжэ Тунисай президентын тон ехэ амжалтыень хилын саанашье үндэрөөр сэгнэһэн байха юм.

Бен Алиин хубиин ажабайдал тухай ехэ юумэн балай мэдээжэ бэшэ юм гэлсэдэг. Тэрэнэй наһанай нүхэрые, гурбан үхибүүдыень харахаһан зон хомор Үнгэрхэдөө, фото-з дээрэшье. Зүгөөр бен Мариам гэжэ аша дааа айхабтар дурат һан тухайнь мэдээж Ондоо ямар нэгэ юу сагынь олдодоггүй. гүүр бүри заабол байһаниень амарал аргагүй юм ааб да

«Бидэнэр ороноо жэжэ байршадай гаргажа, хүргэлтэ нуудай дунда оруулаа да оронхойбди,»—гэ ша оной мартын бен Али мэдүүлээ, рөөшье, политич билалтануудай экономикодошье ура алхамууд хэгдэһэн юм. Энэ жэлдэ саар гэнэй сэнгэй унала хорин табан жэл бага—5,5 процент 1956 онһоо хойш ажахынгшадай тоо дахин олошороош хүн бүхэндэ хүрэ гэн зөөрин хэ хөөр дахин ехэ б

Президентын үшөө нэгэ амжалт лоноб гэхэдэ, лам най санаартанине скэ тэмсэлһээ г дэнэрэй нүлөөе болгоо. Исламай талистнуудай ябуулганууд эн хэгдээ. Юуб гэхэ нэр өөһэдынгөө т шадые ологло шаг лёө шахуу. Зон ажаһуудаг болохо наһаяа үгэхэ дур лоо юм ааб даа.

«Туниста национальна болобо. Тиимэһэ руугаа бата найд харанабди», — г Али һая мэдүүл хэлэхэ үндэһэтэй шэ ха. Тиигээдш рөө үгэдөө заабо байһанаа бодото руулаа ха юм.

К. МИЛ
С. Ф
(«Эхо планет гүүлһээ абтаба).

Хэниинь хэн гээшэб?

Зин аль-Абидин бен Али

«Политическэ, экономическа, социальна реформонууд бэе бэсдээ шэнгэн оролсожо, ороёдоо табан жэл соо манай орон айхабтар ехэ зам гаталан гараа. —гэжэ анха түрүүн олоной дуугаар һунгагдаһан Тунисай президент бен Али хэлэнэ.— Тунисай бүхы политическэ хүсэнүүдэй түлөөлэгшэд болохо бүлэглэлнүүдэй дунда эблэрэл туйлагдаа. Тиигэжэ орон соохи байдалнай һайн тээшээ эрид хубилаа».

Тус ороной хүтэлбэрилэгшэ түрүүшынгээ болзорто засаг барижа байхадаа, туйлаһан амжалтануud тухайгаа иигэжэ хэлэхэ эрхэтэй гү, али үгы гү? Тунисай мүнөөнэй ударидагша хэн болоноб?

Зин аль-Абидин бен Али олон үхибүүтэй бүлэдэ 1936 ондо Хаммам-Сусада түрэһэн байха юм. Һая 16-тай боложо ябахадаа, эхэ ороной-гоо бэеэ дааһан байдалай түлөө тэмсэлдэ тэрэ оролсоһон байна. Тиимэһээ революционерэй ажабайдалай һургуули дүүрэнээр гараа: түрмэнүүд, мүшхэлгэнүүд, барижа абалгануud...

Ороной-гоо бэеэ даадаг болоходо, Тунисай ударидагшад 20 наһатай бен Алиие хилын саана һурахыень эльгээбэ. Сэрэгэй алба хаагшын мэргэжэл шэлээд, тэрэ хэдэн хүндэтэй сэрэгэй һургуулинуудай үнэмшэлгэ абаа һэн. Онсолходо, Франциде Дӭдын сэрэгэй һургуулида болон артиллерийскэ училищида, США-да Дӭдын тагнуулай һургуули болон ПВО-гой училищи дүүргэһэн байха юм.

Нэгэ хэдэн жэл соо бен Али гансата дээшээ гаража, сэрэгэй аюулгүйн албанай хүтэлбэрилэгшын тушаал эзэлээ һэн. Удаань тэрэ оборонын министрэй канцелярийн хүтэлбэрилэгшын, национальна аюулгүйн министрэй тушаалнуудые эзэлһэн байгаа. Гадна Марокходо сэрэгэй атташегэй болон Польшодо Тунисай элшэн сайдай тушаалнуудые эзэлһэн ушарынь бен Алиин гадаадын политикын талаар дүршэлтэй болоходонь туһалаа.

1986 ондо президент Хабиб Бургиба бен Алиие дотоодын хэрэгүүдэй министр болгобо. «Бен Али энэ тушаал эзэлхэ эрхэтэй. Тэрэ бата бэхи. Тиимэһээ ороного гар соогоо абаад байжа шадаха»,—гэжэ ороние саг үргэлжэ хүтэлбэрилэгшэ хэлээ һэн ха. Зүгөөр энэ тушаал эзэлэмсээрээ бен Али шэрүүн хэмжээнүүдые абалгада эсэргүү байһанаа гансата харуулаа бэлэй.

1987 оной октябрь соо бен Али премьер-министрээр томилогдожо, президентын тушаалда һууха эрхэтэй болоо һэн. Тэрэл зуура тэрэ засаг барижа байһан социалис дустуровска партиин Генеральна секретариар һунгагдаһан байха юм.

Бен Алиин правительство толгойлхо үедэнь Карфагендэхи президентын ордон эзэлжэ байгшын элдэбээр аашалдаг болоһонһоо уламжалан, тэрэ сагай политическэ байдал Туниста тогтошонхой шахуу байгаа. Эгээл тиихэдэ, магад, бен Али үндэр наһатай болошоһон президентые засагһаа холо болгохо тухай бодожо эхилһэн байжа болоо. Оной Конституциин 57-дохи статья тэрээндэ иимэ арга боломжо олгохо байгаа бшуу.

1987 оной ноябриин 7-ной үглөөнэй зургаан час хахадта Ливанай мэдээжэ дуушаг Фейрузай концертые гэнтэ таһа дүүрээд, радиогоор бен Али үгэ хэлээ һэн. Тиихэдээ Хабиб Бургибай бэеынь эрид муудаһанһаа уламжалан, президентын болон Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй главнокомандалагшын тушаал бэе дээрээ даажа абабаб гээд соносхоо бэлэй.

Шэнэ президент нэн түрүүн политическэ талаар түрмэнүүдтэ хаагдагшадые сүлөөлбэ. Гүрэнэй аюулгүйн талаар зониие сүүдлэхэ ябадал удангүй хоригдобо. Ондоо һаналтай гү, али бодомжотой байһанай түлөө түрмэдэ хаагдаһан зон мүнөө Туниста үгы юм гэжэ соносхогдодог. Мүшхэлгын үедэ хүсэ хэрэглэхые болон зобоохые хорихон уласхоорондын конвенцидэ 1988 ондо гараа табиһан араб түрүүшын гүрэн Тунис болоо һэн.

1988 ондо, июнь соо президент правительствяа шэнэлжэ, хэдэн министрнүүдые гаргаа һэн. Тиигэбэшье түсэблэһэн реформонуудаа бодото дээрэнь бэелүүлхэдэнь, энэ бага байгаа. Бургибын бии болгоһон хүсэ ехэтэй партиин «гар богони болгохо хэрэгтэй» гэжэ бен Али гансата ойлгоо.

Демократис конституционно нэгэдэл болгогдоһон социалис дустуровска партиин съезд дээрэ энэ зорилгоёо бэелүүлээ бэлэй. Партиин гүрэнһөө илгагдажа, арадай һанал бодол мэдүүлдэг ори ганса хүсэн бэшэ болоо юм.

Президент иигээдшье тогтоогүй. Тэрэнэй шэнэ хэрэгүүдэй удаадахи шатань правительствын, партинуудай болон ниитын, профсоюзуудай эмхинүүдэй хоорондохи харилсаануудай юрэ бүсын кодекс-хуули болоһон хэлсээндэ гар табигдаа һэн. Бүхы талануud бэе бэеэ ойлгохые оролдохо зэргэтэй гэһэн хараа бодол баримталагдаха ёһотой гээд үгээ ойлголсоо бэлэй.

Шэнэ президент энээгээр һанаагаа амарбагүй. Бүхы наһан соогоо президент байхаб гэжэ соносхоһон Бургибын хуулинуудые хубилгажа, өөрынгөө засаг барижа байһаниие хуулита болгохын тулада болзорһоо урид һунгалта үнгэргэхэ гэжэ шиидээ бэлэй. Тиигэжэ 1989 ондошье, 1994 оной март соо баһал бүхы һунгашадай 99 шахуу процентнь бен Алиин түлөө дуугаа үгөө һэн. Иигэжэ Тунисай президентын тон ехэ амжалтыень хилын саанашье үндэрөөр сэгнэһэн байха юм.

Бен Алиин хубиин ажабайдал тухай ехэ юумэн балай мэдээжэ бэшэ юм гэлсэдэг. Тэрэнэй наһанай нүхэрые, гурбан үхибүүдыень харахаһан зон хомор Үнгэрхэдөө, фото-з дээрэшье. Зүгөөр бен Мариам гэжэ аша дааа айхабтар дурат һан тухайнь мэдээж Ондоо ямар нэгэ юу сагынь олдодоггүй. гүүр бүри заабол байһаниень амарал аргагүй юм ааб да

«Бидэнэр ороноо жэжэ байршадай гаргажа, хүргэлтэ нуудай дунда оруулаа да оронхойбди,»—гэ ша оной мартын бен Али мэдүүлээ, рөөшье, политич билалтануудай экономикодошье ура алхамууд хэгдэһэн юм. Энэ жэлдэ саар гэнэй сэнгэй унала хорин табан жэл бага—5,5 процент 1956 онһоо хойш ажахынгшадай тоо дахин олошороош хүн бүхэндэ хүрэ гэн зөөрин хэ хөөр дахин ехэ б

Президентын үшөө нэгэ амжалт лоноб гэхэдэ, лам най санаартанине скэ тэмсэлһээ г дэнэрэй нүлөөе болгоо. Исламай талистнуудай ябуулганууд эн хэгдээ. Юуб гэхэ нэр өөһэдынгөө т шадые ологло шаг лёө шахуу. Зон ажаһуудаг болохо наһаяа үгэхэ дур лоо юм ааб даа.

«Туниста национальна бол

ЗАЛУУШУУЛАЙ ХУБИ ЗАЯАН ТУХАЙ

ТОЛИ

ХУБИЛГАН шэнэдхэлгэ нэн түрүү залуу зониие нэрбээ гээшэ ааб даа. Илангаяа хүдөө нютагуудта. Хүдэлмэригүй зоной олонхинь гуша хүрөөгүй зон гэлсэдэг.

Маанай обществын ерээдүйн найдал гэжэ хэдыхэн лэ жэлэй саана залуушуулые нохойн эдихэгүйгөөр хэлэжэ байдаг. Юундэ тиигэнэб? Залуу зониие хараахадаа, сэдьхэлынь ханадаг ха гү?

«Мүнөөнэй залуушуул һургаалгүй, хүмүүжэлгүй, тоолхогүйнүүд», —гэжэ абаһаар лэ хэлэхэ. Ганса нэгэ муу һургаалтай, хүмүүжэлгүй залуу хүнүүдэй түлөө бүхы залуушуулые муудхажа болохогүй гэжэ һананаб.

Нэгэтэ трамвай соо нэгэ хүгшэн шүлһөө һайража байгаад, залуушуулые муушалба. Хүнүүд аниргүй шагнаад һууха юм. Өөрөө үри бэегүй, аша зээнэргүй хүгшэн юм аабы гэжэ һанаандам ороо. Хүнэй аниргүй байха бүри тэрэ хүгшэн гаараба. Нэгэ фронтовик буряад үбгэн тэсэжэ ядаа ха.

— Хүрөө! — гэжэ үнөөхи хүгшэниие зандарба. — Муу муухай үгэнүүд яажа аманһаашни гаранаб? Өөрөө үри хүүгэдые үдхөөгүй хүн гүш? Бидэ — наһатайшуул хада гэртээ барандаа харихабди. Хэн үлэхэ юм дэлхэй дээрэ? Залуушуул! Аман байнал гэжэ залуу зониие хараажа болохогүй юм ааб даа. Нүгэл-шэбэл!—гээ агша һэн. Би ехэл баярлаа һэм.

Нёдондо би 2-дохи ТЭЦ-тэ ажаллаа һэм. Хүдөөһөө ерэһэн залуу буряад басагад штукатур хэжэ, шэрдэжэ һураабди. Хүнгэн бэшэ ажал. Үдэр бүри барилгын тооһо залгижа, шэрын хоротой үнэрөөр амилжа байхада, хүндэл бэлэй. Бэедэ хүндэ. Гэхэ зуура һүншье үгтэдэггүй һэн. Һүнһөө байтагай хэдэн һараар салингыемнай үгэхэгүй. Хамтын байрада байхадаа, хүсөөг хилээмэгүй үлэхэ ушар болодог һэн...

Мүнөө манай үетэниие Чечня руу эльгээнэ. Юунэй түлөө тэдэ чечен зониие буудаха, өөһэдөөшье алуулха болоноб? Минии ухаанда энэ асуудал багтанагүй. Али гүрэн түрэмнай нимэ «аргаар» зонойнгоо тоо үсөөрүүлхэ гэнэ гү? Теэд юундэ залуу сэрэгшэд хосорхо ёһотой юм? Баран эхэ эсэгэтэй, хүнэй хүбүүд лэ ха юм! Аха дүү зонтоёо дайлалдахадаа, залуу хүбүүдэй сэдьхэл эрэмдэг болохо бэшэ юм гү? Хүниие үзэн ядажа һурахадаа, эрэмдэг болоногүй гэжэ гү? Залуу зоной сэдьхэлдэ үзэн ядалгын үрэ̂нэ тарихада, одоо нүгэл бэшэ юм гү?

Мүнөөнэй залуу хүбүүд, басагадые боди сагаан сэдьхэлтэйгээр хүмүүжүүлхэ тухай хөөрэлдөөн һүүлэй үедэ гарадаг болонхой гүб даа. Теэд хүниие алаһан, үзэн ядадаг хүбүүнэй сэдьхэл бодижохо байна гээшэ гү?

Боди сэдьхэл. Уг гарбалаймнай ходол һанажа, сэдьхэжэ ябадаг ойлгосо ха юм даа. Юрэдөөл, аха захатамнай ерээдүйнгөө халаан тухай ехэ оролдолго гаргадаг, ургажа ябаһан үетэнөө ажалша бэрхээр хүмүүжүүлхэ гэжэ оролдодог байһан байна гэжэ үбгэд, хүгшэдэй хөөрэлдөөнһөө ойлгогдодог. Зүб лэ даа.

Ажал хэһэн
Ама тоһодохо,—

гэһэн оньһон үгэ уг гарбалаймнай ажаһуудалай философиие гэршэлнэ бэшэ гү? Ай даа, үхибүүн ябахадаа, бидэ энэ мэтын асуудал өөртөө табидаггүй, үглөөдэр юун болохоб гэжэ бододоггүй ябаабди. Мүнөө һанахада, балшар наһан гээшэ жаргалай орон дэлхэй байһан байна даа. Теэд бүхы наһаараа үхибүүн ябаха бэшэ һэн хойноо яахабши? Бэеэ гүйсөөб, ехэ зоной харюусалгые бэе дээрээ даажа абаха саг ерээ гэжэ ойлгоношь. Теэд бүхы харюусалгые дааха шадал хүн бүхэндэмнай биш гү, али үгы гү? Архи тамхинда дашуурха, үглөөдэрэйнгөө хуби заяан тухай бодохогүй зон залуушуулай дунда биил гүб даа. Залуу зоной нэрэ солые тэдэл гутаадаг, тэдэнэй түлөө зарим наһатайшуул залуушуулые хараана бшуу. Иимэ ушарые буруушаһанай хэрэггүй.

Һургуулида ороһон үдэрһөөмнай өхилээд, бурхан гэдэг үгы юм, энэ хадаа хүнэй ухаан бодолдо шэнгэшэһэн капитализмын үлэгдэл гээшэ гэжэ манда ойлгуулдаг байгаа. Мүнөө болоходо, шажан мүргэл хадаа капитализмын үлэгдэл бэшэ, харин хүнэй хүн болохо мэдэрэлдэ эгээл хэрэгтэй эшэ үндэһэн байгаа гэжэ бэшэгдэнэ. Тогтуургүй зарим залуу зоной ухаанай манаршахоор бэшэ гү? Юуншье гэжэ һургадаг һаань, гэр бүлыгөө, эхэ эсэгынгээ оролдолго гаргадаггүй һаань, хии мори хиидхүүлхэ, сахюусанаа хуруулха гэжэ оролдоггүй һаань, хэн мэдэбэ, залуу зон барандаа мунхаг харанхы байжа, шажан мүргэл иимэ түргөөр һэргэхэшьегүй һэн ха гэжэ һанахаш.

Манай ороной залуушуул хүн шанараа алдангүй, сэхэ сэбэр ябадалһаа хадуурангүй, аха захатанаа үнэхөөрөө халаха зон болоһой гэжэ хүсэгдэнэ. Энээниие дүүнэртээ ойлгуулһайб гэжэ һанадагби.

Үнэхөөрөөл, залуу зон обществынгоо ерээдүйн хуби заяае шиидхэхэ хүсэн шуу даа. Залуу хүн бүхэн энэ ушарые гүн сэдьхэлдээ шэнгээжэ шадаал һаа, манай ороной ерээдүйн хуби заяан бата бэхи байха һэн гэжэ һанагдана.

А. ТУНЖИНОВА,
21-тэй залуу эрхэтэн.

ШАЛСААНА БУУРАЛ БААБАЙМНАЙ

Урда үнгэрһэн жэлнүүдтэ Европын аяншалагшад, эрдэмтэ шэнжэлэгшэд Түвэд гүрэн ошохые хүсэдэг гээшэ һэн. Эдэнһээ түрүүн Буряадаймнай ламанар һургуулияа үргэлжэлүүлжэ, дээгүүр үбдис эрдэмтэй болохые хүсэн олон жэлдэ һуража, гэгээрүүлхы бэлигтэй санаартан боложо бүсадаг байгаа. Байн-байн жэл бүхэндэ мүн һүзэгтэншье бүлэг бүлэгөөрөө Гэгээн түрэлтэ Далай ламада, гэгээн багшанарта, Будалан агуулада, Түбэдэй нангин шүтөөнүүдтэ мүргэхэсэ ошодог байһан ааб даа.

Теэд аян замынь хүндэ хүшэр, дээрмэ тонуулшадтайшье ушаржа, аюул усалдашье орожо болохо байгаа. Хэдэн улаа һэлгэн, ябагааршье ябаха үе гарадаг һааб даа. Гостиница, отельдэ хоноод гоёор ябаха саг байгаагүй. Һайхан сагаан сэдьхэлтэй һуурин зондо түшэглэн гуйраншалха тооной ябаха ушар али олон гарадаг байгаа.

Мүн Түбэд ороһоо манай энээгүүр хубилгаануд, гэгээшүүл морилдог байһан. Ород гүрэнэй эрдэмтэд соо-һоо эгээл түрүүн Ородой географическа бүлгэмэй даабаряар Г. Цыбиков Буддын шажанай лама хэбэртэй ошожо, шэнжэлхы ехэ хүдэлмэри хэжэ, туһатай мэдээсэл, олон янзын ном судар, экспонадуудые асаржа, Европын эрдэмэй туйалтада ехэ хубитала оруулһан гээшэ.

Урдань Хорчид гэгээн буряад нютагуудаар морилходоо, Шалсаана Буурал баабайн обоое ламанараар тахюулдаг гуримтай болгоһон гэхэ. Шалсаана Буурал баабаймнай Түбэдтэшье ехэ хүндэ ямбатай бшуу даа гэжэ нютагаймнай үндэр наһатай зон хэлсэдэг байһан.

Ушарынь хадаа нютаг зондоо Мархаанзайн дооромбо алдартай, Эрдэни-Хайбзан Галшиев Брайбун хиидтэ һуража байха үедөө 8 түмэн ламанарай абла булижа, хоолой хашан Санжид Монлам уншаһанайнгаа түлөө толгойн саазада хүртэһьень Шалсаана буурал баабай абаһан гэдэг. Тэрэ гэһээр тэрэ хиидтэнь шэнэжэл бүхэндэ сагаа һарын хоёрто түбэд ламанар Шалсаана буурал баабайемнай тахидаг заншалтай боложо, баяг табиха ёһо хоригдоһон гэдэг. Харин Эрдэни-Хайбзан дооромбо хожомынь унзадшалан уншахаяа болиһон ха. Шалсаана Буурал баабайн нютагайнгаа хүбүү абаржа ерэһэн ушар тухай Худан Хэжэнгын үндэр наһатан, аха захатан бахархан аша гушанартаа, танил таладаа удхалан хөөрэжэ үгэдэг юм.

Үндэһэн уладай шүтөөн,
Угай буряадай домог,
Үргэн байгаалиин хэшэг—
Эзэн уула Шалсаана,
Эсэгэ буурал баабай
Үршөөлтэ дайдаяа
аршалан
Үлзы байдал оршуулна.
Үдэрэй һайниие
ушаруулан
Үйлэ заяаемнай
мандуулжа,
Ухаа бодол дамжуулна.
Эзэн уула Шалсаанадаа,
Эсэгэ буурал баабайдаа
Эдеэнэй дээжэ үргэжэ,
Үнэн зүрхэнһөө шүтэел!
Харьяата уладай шүтөөл,
Хори-Буряадай омог,
Худан-Хэжэнгын шэмэг—
Хаан уула Шалсаана
Хотогто буурал баабай
Хүбөө зоноо зонхилон
Хэтын жаргал заяана,
Хүнэй һайнтай уулзуулан
Хэрэг дүүрэн бүтээлсэжэ,
Хамагай сэдьхэл
баясуулна.
Хаан уула Шалсаанадаа
Хотогто буурал баабайдаа
Хүжэ зула барижа
Хамтаран булта мүргэел!

С. БАЗАРОВА.

Гонорарынь автор Джарун Хашорой субаргада хандиблана.

НОМОЙ ЭДИ ШЭДИ ЯМАР БЭ?

ТАЙЛБАРИ

Эртэ урда сагта бүмбэрг дэлхэй дээрэ эгээл түрүүн Энэдхэг ороондо Буддын шажанай зохёол, ном сударнууд хэблэгдэн бүтээгдэн түүхэтэй юм. Ямар ном сударнууд юм гэбэл: Данжуур гэжэ томо ном 108 боти, Данжуур гэжэ баһа ном 250 боти, Сунды, Аадамба, Алтан гэрэл, Доржо Жодбо, Сэндэ Аюша гэхэ мэтэ.

Эдэ номуудһаа гадна аллага абхуулдаг, зургаан өөлэй, садарн харюулдаг, оо уула тахидаг, сэржэм үгэдэг, аршаан жагты хэг, үүдэн тэнгэри тахидаг, суудые тахидаг, хэлэ амай харюулга хэдэг, хулгай далай ба үхээрын үүдэ адаг, багахан уншалгын мууд бии.

Буддын шажанай эдэ нэргдэһэн ном сударнууд гэ- оһол, гэнтын аюулай боходо, үхэхэ, түрэхын саг- үбшэ зоболондо барига, ядаха, тулихада, зон- туһалдаг, зониие ямар- бэрхэшээлһээ абардаг аралай гурбан эрдэниин эн ном судар болоно ха Абаралай гурба эрдэ- гээшэмнай Бурхан, ном, бараг гэжэ ойлгохо хэрэг-

Буддын шажанда һүзэглэ- хүн түрэлтэн бултадаа аралай гурбан эрдэнидэ гэн шүтэжэ, ядархын та туһа абарал гуйха гэтэй. Үнэн сэхэ боди ьхэлээр һүзэглөө һаа, а абарал заатагүй байха той. Зальбарбал —зальха, жажалбал —зөөлэр- гэһэн буряад зоной хэл- г сэсэн үгэ бии юм.

Буддын шажанай зохёол сударнууд зондо хэр туһатай, ямар эди шэб гэжэ урданай хүнүүлайн мэдэхэ байһаниинь, зарим хүнүүдэй бөөгарһаһан, үзэһэниинь эли гэршэлэн, ерээдүй хүнүүдтэ хэтын дололон үлөө ха юм.

урда сагта габжа, , һаарамба, дооромбо, мбо, маарамба гэдэг эрдэмтэй ламанар Тэдээнһээ гадна хуаан хутага дээдын үнрэлтэ гэгээнүүд байа. Эдэ үндэр түрэлүүд ба эрдэм ехэ аманар Буддын шаном сударай эди шэнүнэн хэрэг дээрэ зоэтигэн һүзэглэхөөр хаулжа байһан юм.

Намай эди шэди ямар бэ зоной нюдөөрөө харанзэһэн юумэн тухай хэды жэшээ дурсая. шойжоншо ламанар байһан юм. Эдэ ламашойжонгой ном уншаэди шэди орожо, нюур өөрыень тоншодог байгаа гэжэ, һомо бэеэрээ баһомоёо шэрүүлэн гүйтухайгаа Захааминай зандаа дээрэ хөөрэрьелдэжэ байдаг һэн

Өөрөөнһөө гадна бурхалмэ гэжэ үлгөөтэй байгаа. Шойжоншо тэрэ һэлмээр бэеэ һэдахадань, һэлмынь харагдажа байһан гэлмэ һур оохор шэнгидан уяһаниинь мүзарим айлнуудта өөтой.

Өөрөөнһөө гадна һомо хэжэ байһан юм. юн бэ гэхэдэ, хулгайхулуужа абаашаһан олохо аргатай байгаа. залуу хүндэ даллагын харюулаад, лама ном Ном уншажа эхилһь, һомонь хүдэлжэ, бариһан хүниие ураг- хүтэлэн, хулгайда гаюумэн тээшэ гүйлгэ- байгаа.

Хулгайда гараһан юумэн- хүрөөд, тэрэ юумыень ошохо гү, али хулгайшаөөрыень тоншодог байгаа гэхэ, һомо бэеэрээ баһомоёо шэрүүлэн гүйтухайгаа Захааминай Хужар һуринай

Балданов Лупсан-Нима үнэн болоһон ушарые намда өөрөө хөөрөө һэн.

Эртэ урда сагай элдин тэнюун үедэ Буряад ороной Захааминай аймагта алта мүнгэ ехэтэй, адуу малаар тоогүй олон Дэлгэрэй Лубсан гэжэ баян айл ажаһуу- һан юм гэдэг. Лубсан өөрөө дунда эзргын бэетэй, хүрин улаан шарайтай, һоёбтор хирбэгэр хара һахалтай, олон табан зугаагүй, гүлгэгэр шэрүүн дүрэтэй хүн рэ үгэһэн мүнгээ хоногоор, һараар, жэлээр тоолоод, нэмэрилэн абадаг байгаа.

Мүнөөнэй сагаар болобол, нөөсэлгын кассада хааһан жэшээтэй болоно. Зарим хүнүүдэй удаан саг соо түлэнгүй байхадань, нэмэринь яһала ехэ боложо, түлэхэ аргагүй болодог һэн. Тиинэдэнь тэрэ айлай газаань ямар мал байнаб, тэрэниие- нь туужа абаад ябашадаг зантай байһан ха. Лубсанай наһан соогоо буруу буса, муу юумэ хэнэн нүгэл зэмсэ өөрөөл амасаха ёһотой ха юм.

Тиимэһээ юуншье туһа болохогүй, хэншье абаржа, аршалжа шадахагүй болоно. Багашаг нүгэл хээ һаа, хүнгэн тамада унажа, нүгэлөө арилган амасаад, ондоо түрэлдэ түрэжэ болоно. Даажа дабашагүй ехэ нүгэл хэһэн байгаа һаа, ямаршье түрэл гэжэ байхагүй мүнхэ зоболонто тамада унаха баа-

Орогты манайда

—Түг-түг-түг...
—Хэн тоншоноб?
—Би, шандагахан.
—Хэрбээ ши
Шандаган юм һаа,
Шэхэеэ үтэр харуулыш.
—Түг-түг-түг...
—Хэн тоншоноб?
—Би, хандагай.
—Хэрбээ ши
Хандагай юм һаа,
Харуулыш манда эбэрээ.
—Түг-түг-түг...
—Хэн тоншоноб?
—Би, үнэгэн абгай.
—Хэрбээ ши
Үнэгэн юм һаа,
Үнэн сэхэеэ хэлыш,
—Түг-түг-түг...
—Хэн тоншоноб?
—Би, һалхин.
—Хэрбээ ши
Һалхин юм һаа ,
Удэ жэгүүрээ дэбниш,
Үүдэнэй забһараар орыш.
Шамтай сугтаа бидэ
Һарын толо үгтахабди.
Һэрюухэн һэбшээн дорош
Хүхюухэн дуутаа
дуулахабди.

Үбэлдөө

Үбэлэй тоһон жабар
Үглөө бүри
шангадажа,
Хасуури мэдоной
хадхууртал
Хадхан нюурым
шэрбэнэ.
Шэгэбшэ дороо
шэхэмни
Жэгтэй һонёор
даарашэол.
Гаһар дулаан бээлэй соо
Гарайм хургад
бээрэшоол.
Эжынгээ гарһаа барнихай
Эрэлхэг янзаар
гэшхэлнэб.
Сагаан манан жабартай
Һанаан сээгоо
тэмсэнэб.

Цырен-Ханда ХУБИТУЕВА

Түймэр сарадаг машина

Би түймэрэй машинаб.
Би хурдан машинаб,
Һая түймэр сарааб,
Һахы-һалаг болооб.
Гүйнэб дахинаа, яаранаб,
Үйлсэ дүүрэн хуугайлнаб.
Хаана юун дүрэнэб?
Харгы намда гаргагты!
Уһа сасахал гээшэб,
Түймэр сарахал байхаб.
Хаана юун дүрэнэб?
Хэн намай дуудана б?
Гүйсэд бэлэн байдагби,
Хүсэд тандаа мэдүүлнэб.
Эреэн шарахан эрөөхэн
Эрбэгэнэн ниндэнэ
ойгуурни.
Аалин газарта һууба
гэһээм
Алад ниндэнэ хойгуурни.
Аляа зантай эрбээхэй
Аалихан даа, зуг татыш.
Альган дээрэм халташье
Амяа даран һуухадыш.

Үбэлэй зураг

Хадаһаа хүүгэд
һолжорно,
Хаба сээгоо жаргана.
Хасарнуудынь улаахан,
Харасануудынь
дулаахан.
Жаахан шаргаяа
шэрэнхэй
Жаргал эндэ ерэнхэй.
Жалгын жабартай
урилдана,
Шаргаһаа халин
урбалдана.
* * *
Санам, санам —
Шэнэхэн санам
Саһан дээгүүр
Шэнхинэн гүйгыш.
Санам, санам —
Шэдитэ санам
Шэнэхэн мүрөө
Үлөөн гүйгыш.
* * *
Бамбагархан саһан соо
Байгаалимнай дуурана,
Баабгайхан эшээн соо
Бүхэ нойроор унтана.
Һалаа мүшэр дээгүүрээ
Һаглагар саһа хэдэрһэн
Хубшын шэмэг
хасууриин
Хүхэрэн байхань һайхан
даа.
* * *
Модоной һалаа
мүшэртэ
Мүнгэн саһан наадана,
Огторгойн одо мүшэдтэл
Онио-аниб эмнинэ.
Һалхин гэнтэ шангадан,
Саһа бэрдоһоор
шэдэлнэ.
Үнинэй хүлеэһэн
үбэлнай
Зоргон сээгоо аашална.
* * *
Саһан, саһан
Орыш ехээр.
Хүдөө талым
Хушыш түргөөр.
Үетэн нүхэдөө
Үтэр суглуулхам.
Санаар хадаһаа
Сэнгэн урилдахам.

Каток

Хүрбэ голой энгэртэ
зөөнэ,
Хүнды жалгын адагта
Хүүгэд олоор гэроолнэ,
Каток гоёор хэрёолно.
Жаахан Жалма
Жамбалтай
Жаахан хүнэгөө баринхай,
Хүлһэ дуһалса уһа
Хүхюун энеэдэн
зэдэлнэ.
Найматай Найдан
хүбүүнэй
Нилээд удаан хүлеэһэн
Һанал хүсэлынь бэелнэ,
Һахы һалаг хүдэлнэ.

Һүн тухай үгэ

Һүнһөө — зөөхэй
Зөөхэйнөө — тоһон
Абгадаг гэжэ
Абаһаар мэдэдэг хүм,
Аба, эжым
Ойлгуулан хэлэдэг юм.
«Һааһаар һү
Уухада һайн,
Бэедэ шэнгэхэдээ,
Эм ха юм»,—
Нагаса эжым
Намда заабарилдаг.
Би тнимэнэ
Бишыханһаа хойшо
Шэнэхэн һү
Шэмэн, шэмэн уудагби.
Малаадай үнеэгээ
Магтан дуу
дуулладагби.
Хөөрүүлээд уунаб
ханяахадаа,
Хүйтөөршье уунаб
дурандаа.
Аматайхан һүмбэйн
Аша туһань ехэл даа.
* * *
Хүрэнгэ, тарагта
дуратайб,
Хүшөөмэг, үрмэндэ
үшөөшье.
Үдхэн зөөхэй
амтатай,
Өөрын байбал
бүришье...
* * *
Манай үнеэн Малаадай
Мээхэйхэн юм даа
тугалдаа,
Мөөрэ-мөөрэһөөр ерэдэг
юм,
Амтатай уурагаа
хүхүүлдэг юм.
Малаадай, манай
Малаадай
Миинтээр һү үгэдэг юм.
Минсгэйнгээ гүлгэндэ
Миинтээр бишье үгэдэг
хүм.
* * *
Сагаан тоһо
хилээмэтэй
Садатараа эдихэдэ
үлгэй юм.
Шара тоһо эдихэдээ,
Шадал орэдог бэедэмни.
* * *
Манда тоһо эдюулдэг
Малаадай Харагшан
хоёртойбди.
Энхэрэн тугалдаа
яарадаг
Эжэл болоһон
үнеэтэйбди.
* * *
Уһа уугаад Малаадай
Ууралтама һүмбэй
үгэдэггүй.
Һайхан үбһэ эндэг юм,
Хээрээр бэлшээд ерэдэг
юм.

Үхибүүдтэ зорюулагдаһан шүлэгүүдһээ

Түймэр сарадаг машина

Би түймэрэй машинаб.
Би хурдан машинаб,
Һая түймэр сарааб,
Һахы-һалаг болооб.
Гүйнэб дахинаа, яаранаб,
Үйлсэ дүүрэн хуугайлнаб.
Хаана юун дүрэнэб?
Харгы намда гаргагты!
Уһа сасахал гээшэб,
Түймэр сарахал байхаб.
Хаана юун дүрэнэб?
Хэн намай дуудана б?
Гүйсэд бэлэн байдагби,
Хүсэд тандаа мэдүүлнэб.
Эреэн шарахан эрөөхэй
Эрбэгэнэн ниндэнэ
ойгуурни.
Аалин газарта һууба
гэһээм
Алад ниндэнэ хойгуурни.
Аляа зантай эрбээхэй
Аалихан даа, зуг татыш.
Альган дээрэм халташье
Амяа даран һуухадыш.

Үбэлэй зураг

Хадаһаа хүүгэд
һолжорно,
Хаба сээгоо жаргана.
Хасарнуудынь улаахан,
Харасануудынь
дулаахан.
Жаахан шаргаяа
шэрэнхэй
Жаргал эндэ ерэнхэй.
Жалгын жабартай
урилдана,
Шаргаһаа халин
урбалдана.
* * *
Санам, санам —
Шэнэхэн санам
Саһан дээгүүр
Шэнхинэн гүйгыш.
Санам, санам —
Шэдитэ санам
Шэнэхэн мүрөө
Үлөөн гүйгыш.
* * *
Бамбагархан саһан соо
Байгаалимнай дуурана,
Баабгайхан эшээн соо
Бүхэ нойроор унтана.
Һалаа мүшэр дээгүүрээ
Һаглагар саһа хэдэрһэн
Хубшын шэмэг
хасууриин
Хүхэрэн байхань һайхан
даа.
* * *
Модоной һалаа
мүшэртэ
Мүнгэн саһан наадана,
Огторгойн одо мүшэдтэл
Онио-аниб эмнинэ.
Һалхин гэнтэ шангадан,
Саһа бэрдоһоор
шэдэлнэ.
Үнинэй хүлеэһэн
үбэлнай
Зоргон сээгоо аашална.
* * *
Саһан, саһан
Орыш ехээр.
Хүдөө талым
Хушыш түргөөр.
Үетэн нүхэдөө
Үтэр суглуулхам.
Санаар хадаһаа
Сэнгэн урилдахам.

Үбэлдөө

Үбэлэй тоһон жабар
Үглөө бүри
шангадажа,
Хасуури мэдоной
хадхууртал
Хадхан нюурым
шэрбэнэ.
Шэгэбшэ дороо
шэхэмни
Жэгтэй һонёор
даарашэол.
Гаһар дулаан бээлэй соо
Гарайм хургад
бээрэшоол.
Эжынгээ гарһаа барнихай
Эрэлхэг янзаар
гэшхэлнэб.
Сагаан манан жабартай
Һанаан сээгоо
тэмсэнэб.

Һүн тухай үгэ

Һүнһөө — зөөхэй
Зөөхэйнөө — тоһон
Абгадаг гэжэ
Абаһаар мэдэдэг хүм,
Аба, эжым
Ойлгуулан хэлэдэг юм.
«Һааһаар һү
Уухада һайн,
Бэедэ шэнгэхэдээ,
Эм ха юм»,—
Нагаса эжым
Намда заабарилдаг.
Би тнимэнэ
Бишыханһаа хойшо
Шэнэхэн һү
Шэмэн, шэмэн уудагби.
Малаадай үнеэгээ
Магтан дуу
дуулладагби.
Хөөрүүлээд уунаб
ханяахадаа,
Хүйтөөршье уунаб
дурандаа.
Аматайхан һүмбэйн
Аша туһань ехэл даа.
* * *
Хүрэнгэ, тарагта
дуратайб,
Хүшөөмэг, үрмэндэ
үшөөшье.
Үдхэн зөөхэй
амтатай,
Өөрын байбал
бүришье...
* * *
Манай үнеэн Малаадай
Мээхэйхэн юм даа
тугалдаа,
Мөөрэ-мөөрэһөөр ерэдэг
юм,
Амтатай уурагаа
хүхүүлдэг юм.
Малаадай, манай
Малаадай
Миинтээр һү үгэдэг юм.
Минсгэйнгээ гүлгэндэ
Миинтээр бишье үгэдэг
хүм.
* * *
Сагаан тоһо
хилээмэтэй
Садатараа эдихэдэ
үлгэй юм.
Шара тоһо эдихэдээ,
Шадал орэдог бэедэмни.
* * *
Манда тоһо эдюулдэг
Малаадай Харагшан
хоёртойбди.
Энхэрэн тугалдаа
яарадаг
Эжэл болоһон
үнеэтэйбди.
* * *
Уһа уугаад Малаадай
Ууралтама һүмбэй
үгэдэггүй.
Һайхан үбһэ эндэг юм,
Хээрээр бэлшээд ерэдэг
юм.

ТҮРЭНХЭЙ ТҮГСҮҮЛ

(РАССКАЗ)

Үбгэн баабай аса тармуурай эшын модо отолхоёо ой ошохоёо тухеэрбэ.

— Би ошолдохом гү?—гэжэ Дамба дахаба.

— Ошолдо, ошолдо. Хээрэ ойдо ябахаһаа ехэ жаргал үгы юм,—гэжэ үбгэжөөл зүбшөөбэ.

Үбгэн баабайнгаа отолһон нарихан уляаһадые Дамба шэдхэнээ гаргажа, тэргышээ хажуудa асарна. Дамбын гэнтэ харан гэнээ бүдүүн умхи түгсүүл соohоо хуһахан ургажа байба. Хүбүүн ехэ гайхаба. Шэрэжэ ябаһан уляаһана хажархёод, үбгэн баабайдаа гүйжэ ошобо.

— Би, би... ехэ һонин юумэ харааб. Түрэнхэй түгсүүл!—гэжэ хүбүүн түдэгэсэбэ.—Ошожо харагты.

Тэдэ «түрэнхэй түгсүүлдэ» ерэбэ.

— Энэ умхи түгсүүл соо хуһанай үрэһэн ороһон байгаа гэшэ. Түгсүүл соohоо ургаһан хушаханиие хараа һэм. Шубуу шонхор, хэрмэн, жэрхи өлдэб үрэнэ һамар түгсүүлэй ган забһараар нюудаг юм. Хүбшэ ой соо нимэ юумэн яналал дайралдадаг даа, —гэжэ үбгэжөөл хөөрэбэ.

Эрдэни ДУГАРОВ.

Гэсэрэй һайндэртэ.

В. МАТВИЕВСКИЙН фото.

Залуу уран бэлигтэн

АРАДАЙ СЭДЬХЭЛ БАЯЖУУЛХА

Тээмэндэ үнгэргэдэһэн Линховоиной нэрэмжэтэ Бүхэроссин фестивалиин үедэ лауреадай нэрэ зэргэдэ Буряадай оперо болон баледэй эалуу дуушан Тогмит Танхаев хүртөө һэн. Һүүлэй үедэ олон партинуудые гүйсэдхэһэн залуу артисттай бидэ уулзажа хөөрэлдэнэн, ерээдүйн түсэбөөрнь һонирхоһон байнабди. Хэжэнгэ нютаг тоонтотой дуушанай хөөрөөе таанадайнгаа анхаралда дурадханабди.

АСУУДАЛ: Мэргэжэлтэ артистын зам шэлэһэн түрүүшын алхамууд тухай хөөрэжэ үгыш. Һургуулидашье һурахадаа, ехэл дуулаха дуратай, уран һайханай хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаададаг бэлэйш...

ХАРЮУ: Дуушанай хүнгэн бэшэ харгы шэлэжэ. Хүргэмэй училищи (Улаан-Удэ-дэ) 1985 ондо дүүргээд, нэгэ жэл соо оперно театрта хүдэлөө һэм. Харин 1986 ондо Астрахань хотын (түрүүшын буряад һуража ерээб) консерватори дүүргэжэ, мэргэжэлтэ дуушан болоһон байнаб. Табан жэл соо һуража, гүрэнэй шалгалтын үедэ (консерваториде) «Иоланта» гэһэн оперодо Робертын партиие дуулааб, мүнөө түрэл театртаа дүрбэн жэл соо хүдэлжэ байнаб.

АСУУДАЛ: Эдэ жэлнүүд соо олэн парти дуулаһан байнаш, тиигээд буряад дуунуудые саг үргэлжэ дуулаташ.

ХАРЮУ: Зүб даа, эдэ жэлнүүдтэ 15—16 бага, ехэ партинуудые гүйсэдхөө, дуулаа гээшэб. «Травиатада» хүндэшэг. Жермоной парти, «Севилиин һахал хюһагшада» Фигарын олондо мэдээжэ, онсо орёо парти намда даалгадаа. Түрүүшын жэл хүдэлжэ байхадаа, «Үүлэн зая» гэһэн монгол оперо соо Тэнюунэй парти дуулаа һэм. Усовичой «Нохойн зүрхэн» Барменталиин парти гээд лэ яһала олон.

Хүүгэдэй зүжэгүүд яашахаб: «Аляахан Аляаһанда» (Залхуу зүгы), «Алтан цыплёонходо» (Шоно) хабаадааб, тиихэдэ жэл бүри үнгэргэдэдэг Шэнэ жэлэй, Сагаалганай һайндэрнүүдтэ дуулааб.

Концертнүүдтэ буряад дуунуудаа дуратайгаар дуулдагби. А. Андреевэй «Хани нүхэд», «60 наһан», «Хурамхаан», түрэл нютаг тухайгаа «Хэжэнгэмни» гэһэн дуунуудые шагнагшадтаа зорюулдагби. Базар Цырендашиевай, Юрий Эрдынеевэй, Виктор Усовичой, Баир Дондоковой дуунуудта дуратайб. Тиихэдэ Хэжэнгэ нютагайнгаа Баир Батодоржиевай, Очирма Баяртуевагай дуунуудые дууладагби. Концертмейстернүүд Дарима Линховоин, Анна Архипова, Саян Манжигеев гэгшэд бидэниие һургадаг, хүргэмыемнай дэмжэдэг. Үшөө ород романснуудые, бусад зохёолнуудые реперуартаа оруулха гэжэ ороолдоноб. Урданай романснуудай үдэшэдэ саг үргэлжэ хабаададагби.

АСУУДАЛ: Олон конкурснуудта эдэ жэлнүүдтэ хабаадаһан байнаш, энээн тухай тодорхойлон хөөрэжэ үгыш.

ХАРЮУ: Эдэ дүрбэн жэл соо дуушадай конкурснуудта яһала хабаадааб: 1992 ондо Агада болоһон Линховоиной нэрэмжэтэ конкурсдо лауреат болооб, 1994 ондо Бадма Балдаковой нэрэмжэтэ конкурсдо 2-дохи һуурида гаража, лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртөөб. Нёдондо үнгэргэгдэнэн баһал Линховоиной фестивалиин лауреат болоо һэм. Эндэ «Трубадурһаа» Ди Луна графай ари, «Севилиин һахал хюһагшаһаа» Фигарын каватино дуулаа һэм.

АСУУДАЛ: Ямар түсэбтэйбши, ямар конкурснуудта хабаадаха һанаатайбши?

ХАРЮУ: Февралиин 10-да «Карменэй» зүжэгтэ Дон Кайрогой парти, 12-то «Евгений Онегиндэ» гол парти гүйсэдхэхэ түсэбтэйб. Сагаалганай һайндэртэ Сагаалган тухай Базар Цырендашиевай шэнэ дуу дуулахаб. Сагаалганай найрта би Нохойн роль, харин Баатар Ванданов Гахайн роль гүйсэдхэхэ байна. Загарайн аймагта үргэлжэлэгдэнэ. Нютагуудай нэгэдэлнүүдэй һайндэрнүүдтэ үрэалтайбди.

Апрелиин 5-һаа 16 хүрэтэр Казаньда үнгэргэгдэхэ дуушадай конкурсдо, намартаа эмхидхэгдэхэ Глинкын нэрэмжэтэ конкурсдо бэлдэжэ байнхайб.

АСУУДАЛ: Бүхы Буряад ороной шагнагшадай зүгһөө амжалта хүсэнэбди, Сагаалганаар!

ХАРЮУ: Һайн даа. Бүхы Буряад оронойнгоо зониие Сагаан һараар амаршалаад, энэ дэлхэйн эгээл һайханиие, элүүр энхэ, жаргалтай ябахыень үнэн зүрхэнһөө хүсэнэб.

Бидэ, артистнууд, арадайнгаа зүрхэ сэдьхэл баяжуулха, баясуулха гэжэ ороолдохобди.

Б. ОРБОДОЕВА
хөөрэлдөө хэбэ.

ОЛИМПИАДАДА БЭЛЭДХЭЛЭЙ БУРЯАДАЙ Т

Олимпиин нааданнуудта хабаадаха халаа-ниие һурган бэлдэхэ зорилготойгоор Олимпиадада бэлэдхэлэй Буряадай түб Залуушуулай хэрэгүүдэй, туризмын, физическэ культурын ба спортын талаар республикын гүрэнэй комитедэй дэргэдэ байгуулагдаба.

1996 ондо Америкын Холбоото Штадуудай хотодо үнгэргэгдэхэ Олимпиин XXVI нааданнуудта хабаадаха Россин суглуулагдамал командын бүридэлдэ манай республикаһаа 8 хүн кандидадаар оруулагданхай. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, ураскоорондын классай спортын мастернууд: һур харбагшад — Буряадай багшанарай институдай оюутан Бальжинима Цыремпилов, Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша Валерий Лысенко, хүнгэн атледүүд—Буряадай багшанарай институдай оюутан Сергей Федотов, Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша Наталья Соломинская, Юрий Чи... рилдаашад—Дотоодын хэрэгүүдэй ... терствын түймэр сараха албанай хүн... рилэгшэ Андрей Матюнов, профессио... спортын бүлгэмэй тренер Сергей Зай... «Динамо» бүлгэмэй түлөөлэгшэ, спорт мастер Юрий Партихеев гэгшэд. Үсэд нэтэрүү, эсэшэ сусашагүй... бэлэдхэл хэһэнэйнгээ ашаар тэдэ... гоо суглуулагдамал командын бүрэ... оруулагдаһан байха юм.

Олимпиадада бэлэдхэлэй түбэй... шүүд Улаан-Удэ хотын Борсоевой... жэтэ гудамжын 7-дохи «А» гэртэ... спортын танхим соо байрлаха, һур... һорилго хэхэ байна.

ФОТОРЕПОРТАЖ

БОРЬЁОГОЙ ҺУРГУУЛИДА

Зэдын аймагай Борьёогой совхозой түб Белоозерск һуурин гурбан дабхар дунда һургуулитай. Эндэ дүй дүршэлтэй 41 багшанар 350 һурагшадые һургажа, хүмүүжүүлжэ байдаг юм. Ганса Борьёо нютагта бэшэ, харин аймаг соогоо мэдээжэ багшанар, арадай эрдэм һуралсалай талаар шалгарагшад гэһэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Мария Васильевна Курилова, Раиса Никитична Платонова, Елена Михайловна Ветошникова, Афанасий Васильевич Филиппов гэгшэдые нэн түрүүлэн дурдамаар.

Һургуулиин хоёрдохи дабхарта оршодог һаруул, уужам таһагуудай нэгэн оёдолой, хоёрдохинь кулинарна цехүүд юм. Оёдолой цехтэ һурагшад дэгээ зүүгээр нооһон бээлэй, малгай, оймһо, угалза нэхэнэ, тиихэдэ эгээл шадамар бэрхэнүүдынь сэмбэ хүнжэл, гадар хубсаһа оёно. Кулинарна цехтэ эдеэ хоол бэлдэхэ мэргэжэлдэ һургана.

Багшанар Цыденсу Дашиевна Цыренжапова, Мария Васильевна Курилова гэгшэд дурсагдагша мэргэжэлдэ һургадаг юм.

— Һургуулиингаа хамһабариин ажахыда зургаан томо гахайтайбди. Үнгэрэгшэ жэлдэ гурбан гектар газарһаа 12 тонно хартаабха, капуста, һонгино, морхооб, турнепс, свекло гэхэ мэтэ абтаа. 9-дэхиһөө 11-дэхи хүрэтэр классуудай үхибүүд һургуулиин дэргэдэхи участок дээрэ хүдэлдэг байна,—гээд һургуулиин директор Екатерина Дондоковна Гендунова хэлээ һэн.

Белоозёрскын дунда һургуули аймаг соогоо эгээл томо һургуулинуудай нэгэн юм. Эндэ спортзал, 80 хүнэй нэгэн доро эдеэ хоол бариха столово, библиотекэ, хэдэн лабораториннуд бии. Хоёр дабхар интернадай байшанда 38 һурагшад байрладаг. Һурагшад үдэртөө нэгэ дахин түлөөһэгүйгөөр эдеэ хоол баридаг юм.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Белоозерскын дунда һургуули: М. В. Курилова оёдолой цех соо ээлжэтэ хөшээлдээ; ород хэлэнэй багша Дулма Доржиевна Сахиева.

С. БАЛДУЕВ.
Авторай фото.

Сагаалган—Ф...

Буряад арадай үндэһэн соёлой һайндэрнүүдтэ... гаяа Сагаалганда зорюулагдаһан нааданда, «Эбтэй бэн амитан» гэһэн домогой удхаар бүтээгдэһэн ... рагууд олоной анхаралда табигдаад байхыень нэг... шэ хараһанби. Теэд энэмнай юун гэһэн удхатай ... байһыень мэдэдэггүй хүнүүд дайралдадаг. Буряад... дэмтэ лама Ринчен Номтоевой «Аршаалай дуһал» ... суута номһоо энэ онтохониие уншагшадайнгаа ... дурадхая.

М. БАТОЕ...

ЭБТЭЙ ДҮРБЭН АМИТА...

Аймагтаа абарал түшэггүйе бү тэдхэ,
Арюун бүян номноood, хожомоо хэшээгдэхэ.
Амалжа аоаһан тангаригаа нангин сахи,
Анхарал түгэдһөөш ядарһан аматад жаргаха,—

гэһэн һургаалай удхые тобшолбол:

Аха сехеэ хүндэлжэ яоахада,
Адаг доодохиёо доромжолонгүй хайрлахада,
Аша туһань хэзээдэшье үршөөлтэй —
Алибаа нүгэл тэбшэн, ашата хэрэг үйлэдэһэн...

Эдэ шулэгүүдые үльгэрлэн тайлбарилбал, нимэ юм.

Эртэ урда сагта Варнасини орондо Арюун Үглигэтэ гэжэ хаан байгаа бэлэй. Тэрэ нютагтаа ном сударай дэлгэрхэ үедэ хүнэй хэлэ ойлгодог хүхэ ногторго, борохон туулай, бишэн, заан дүрбэн нэгэ ой соо байдаг һэн ха. Эбтэй эетэй тэдэнэр нэгэтэ хөөрэлдэхэдөө: «Бидэнэр аха, дүү гэдэгые огто мэдэхэгүй тула бэе бээ хүндэлхэ гээд ойлгодоггүй байнабди. Өөһэд соогоо ахаяа олоё»,— гэлсэбэ.

— Энээхэн ургажа байһан асари томо боди модон түрэхэдэмни минии зэргэ һэн. Би энээнэй доро зулзаган ябахадаа хоногшо бэлэйб,— гэжэ заан хэлэбэ.

Бишэн заанай үгые тодожо абаад:

— Тиигэбэл, би аха байнаб. Түрэхэдэмни, энэ модон намһаа үндэр бэшэ һэн. Узуур тань наранда игаажа хэбтэгшэ бэлэйб,— гэбэ.

— Минии түрэхэдэ, энэ модон намһаа набтархан, оройдоол хоёрхон набшаһатай һэн. Үглөөгүүр бүри набшаһад дээрэхи шүүдэрыень долёогшо бэлэйб. Тиихэдээ битнай таанадһаа аха болоноб,— гэжэ туулай хэлэбэ.

— Би таанадһаа аха байнаб. Энэ модоной үрэһые холын нютагһаа хушуундаа зуужа асараад, эндэ унагаанамни, нимэ үндэр боложо ургаа,— гэжэ хүхэ ногторго дуугарба.

Тиигэжэ тэдэ дүрбэн амитад аха, дүүгээ мэдэгсэжэ, заанниинь бишэниие хүндэлжэ, нюргаан дээрээ үргэбэ. Бишэн дээрэ туулай гараба. Хүхэ ногторго туулай дээрэ һууба. Нимэ дүрбэн өөһэдынгөө изагуурай амитадта ами таһалха, худалаар хэлэхэ, буруу хурисал, хулгай хэхэ энэ дүрбэн үндэһэн алдууһаа, мүн тиихэдэ архи ууха нимэ табан нүгэлтэй үйлые тэбшэжэ зайлхай һургаал номно... жа, онро тойроноорое...

Энээнэй ашаар тэ... тагта сагай байдал... жа, зуд болон эдэ... тахал огтолон ... болико, үлзы хэ... гэрхэдэ, тэрэ ороно...

— Минии хаан ... үзэл номнолой дэл... аша үрэ энэ байна... хэлэбэ.

Тэрэнэй үгые хи... хубүүниинь зүбшөөб... шэмэлнүүдынь ном... маанадай дэмжэһэн... байдал тогтобо гэдэ... түрэдөө гүн сэдьха... гэжэ ябадагһаамнай... рэлтэй үе саг боло... албатан зониинь ха... Эдэ үгэнүүдые т... ной зүн бэлигтэй... дуулахадаа:

— Энэ хэнэйтнэй... бэшэ. Энэ голоймна... дэ бодисаданар—заа... шэн, туулай, хүхэ... гэдэг амитад бии ... дүрбэнэй аханараа... ябахаһаа гадна ... амитан аймагуудта ... гаа... дэлгэрүүлһэнэй... рэлтэй адис гээш... хэлэбэ.

Үзэлшэнэй үгые ... жэжэ:

— Тэрэ адагуусаа... тэнэй тиигэжэ бэе ... дэлжэ ябахада, би... оролдосо ехэтэйгээ... буян үйлэдэхэ ёһо... гэжэ дурсагдагша ... нүгэлые үндэһөөрэ... ха байдал зохёон, ... рэеэ ударидадаг ... Энээнэй ашаар т... наһа дүүрэхэдэ, ... бан тэнгэридэ т...

Тэрэ сагта хүхэ ... шубуун бүгэдэ м... багша Шэгэмүүни... лэй. Туулайнь — ... ри, Бишэн — М... заанниинь — Ана... гүүд һэн.

Сэрэгэйхид бузарлана

1994 оной апрель һарада Сосновый бор гэжэ тосхондо оршодог сэрэгэй гэр байра-ашаглалгын 235 частиин байгаали аршалан хамгаалха хуули, дүримүүдые бүдүүлигээр хазгайруулһан тухай уншагшадтаа дуулгаа һэмди. Тиихэдэ мэдэгдэхэ ябадаг сорго тэнэржэ, 4 миллиард түхэригэй гай тодхор байгаалида хүргэгдэнэн юм. Энэ гэнэ усалда эзэмэтэй байһан хүнүүд шангаар хэһээгдэнэн байгаа. Гэбэшье байгша оной январиин 1-дэ тэрэл Сосновый бор гэжэ тосхондо сэрэгэй 59376-дахи частиин хаһыята газар дээрэ канализациин сорго тэнэржэ, 8240 кубометр муухай уһан гоожоо. Тиигэжэ муухай уһа суглуулдаг сөөрэмэй бүхэлэлтэ — даамбын эрье нуража, муухай уһан Улаан-Удэһөө Загарай ошодог харгы дээгүүр урдаһан байна.

Иимэ ушарһаа Буряадай Госкомэкологи сэрэгэй энэ частиин командованида 500 мянган түхэригэй яла тохобо.

Ю. ВАСИЛЬЕВ.

ХОРИИНХИД ТООСОБО

Эхэ түрэл байгаалидаа гамтайгаар, харюусалгатайгаар хандалга мүнөө үеын шухала асуудалнуудай нэгэн болонхой гэжэ мэдээжэ. Ушар иимэнээ Экологи болон байгаали хэрэглэхэ талаар Буряадай гүрэнэй комитедтэ аймагуудай экологиин талаар комитедүүдэй хэжэ байһан хүдэлмэриин тоосоон саг үргэлжэ шагнагдажа байдаг юм.

Экологиин талаар Хориин аймагай комитет нютагайнгаа хүн зониие байгаалидаа гамтайгаар хандаха, тэрэниие аршалан хамгаалха талаар хүмүүжүүлгын ямар хүдэлмэри ябуулнаб гэһэн асуудал республикын комитедэй коллеги дээрэ зүбшэн хэлэгдэбэ.

Хориин аймагай байгаали хамгаалагшад түрэл дайдаяа арюун сэбэр байлгаха, эндэ амидардаг зэрлиг ан амитадые, шубуудые аршалха талаар нилээд ехэ хүдэлмэри ябуулна гэжэ тэмдэглэгдэбэ. Тэдэнэр ажалша коллективүүдтэ, библиотекэнүүдтэ, нютагай сходуудта хүн зонтой уулзаһан, аймагайнгаа һониндо олон материалнуудые гаргаһан, һуурин тосхонуудыеногоруулха талаар субботнигуудые болон бусад хэмжээ ябуулгануудые үнгэрэһэн байна.

Гэхэтэй хамта аймагай комитедэй хүдэлмэридэ дутуу дунданууд үшөөл ушар һаар. Аймагта ажаһуугшадай олонхинь байгаали хамгаалха талаар хуулинуудай эрилтэнүүдтэй танил бэшэ, тэдэнэр предприяти, ажахынуудта байгаали аршалха талаар ямар хүдэлмэри хэгдэнэб гэжэ мэдэдэггүй байба. Ушар иимэнээ Госкомэкологиин коллеги хүн зоной дунда экологиин талаар хүмүүжүүлгын болон гэгээрэлэй ашаг үрэтэй хүдэлмэри ябуулхын тула шэнэ онол арганнуудые хэрэглэхыень Хориин аймагай комитедтэ дурадхаба. Аймаг дотор ажаһуудаг хүн зоной түрэл байгаалияа хэр үгһаа хойшо хамгаалжа байһан баян дүй дүршэлые хараада абажа хэрэглэн, зонойнгоо үргэн хабаадалгатайгаар «түхэреэн шэрээнүүдые», конкурс, олимпиада, харалга үнгэргэжэ, байгаали хамгаалха хэмжээ ябуулганнуудта хүн зониие олоор элсүүлхэ шухала гэжэ хэлэгдээ. Санитарно-эпидемиологическа, гидрометеорологиин ойн болон агнууриин ажахынуудай албануудтай харилсаа холбоогоо улам бэхижүүлжэ, аймаг доторхи экологиин асуудалнуудые тогтоһон байдалые олондо дары мэдээсэжэ байбал, ашаг үрэтэй гэжэ заагдаа.

Аймагай үйлэдбэриин болон социальна һалбаринуудые, экономико хүгжөөн бодхоолгодо экологиин нүлөөн горитой һуури эзэлхэ гэжэ зүбшэн хэлсэлгын үедэ тэмдэглэгдэбэ.

Ю. АКУЛОВ.

Хүхэгшэн модон Гахай жэлые элдэб эдеэ хоолоор, илангаяа элбэг мяхан табагаар, сагаан эдеэгээр тэмдэглэхын тула эртээнһээ бэлдэхэ, зүбөөр шанаха ёһотой болонобди. Гансашье хүдөөгэйхид бэшэ, мүн хотын зон элдэб эдеэ хоол бэлдэхэ аргатай. Буряад эдеэ хоол бэлдэхэ зүбшэлнүүдые эндэ үгэхэмнай.

* * *

МЯХАН ТАБАГ, САГААН ЭДЕЭ—АЙЛШАДТАА

ХОТОРГОЙН ШУҺАН

Хониной шуһан соо (1 литр) хахад стакан һу (уһа гүй хэзд, дээрэһээнь жэжэхэнээр хэршэгдэнэн дотор, өөхэ, һонгино, мүн перец, дабһа нэмээд, хоторгой соо шудхажа хээд, бусалжа байһан уһаналда хахад час соо шанаха. Бэлэн болоһыень мэдэхэ гэбэл, үзүүрлэгдэнэн модоор хадхабалгнай, сагаан шүүһэн гараха, тиигээл хадаа болоо гээшэ. Тэрэ зандань табаг дээрэ табиха.

ЭРЕЭЛЖЭ

Шэнгэн шуһа шудхаһанай һүүлдэ бүлин үлэдэг. Тэрэниие бажуужа шэнгэрүүлээд, дээрэһээнь хэршэгдэнэн эльгэ, өөхэ, чеснок, һонгино, тиихэдэ дабһа, һу хэжэ худхаад, бүдүүн гэдэһэндэ шудхаха. Тиигээд дабһалагдаһан уһан соо шанаха.

Хэрэглэгдэхэ зүйлнүүд: 30 сантиметр бүдүүн гэдэһэн, 500—600 грамм бүлинтэнэн шуһан, 250—300 грамм эльгэн, 100 грамм өөхэн, хахад стакан һүн, чеснокой хоёр-гурбан хомхоол, нэгэ һонгино, багахан перец, дабһан.

ҺУГАБША

Хальһыень сэбэрлэнэн эльгые тэбхэрээр хэршээд, нэгэ бага шараад, нариихан дотор өөхөөр орёогоод, дахин субардаа соо шараха. Үгышье һаа гал дээрэ (сусалтай гал дээрэ) шарахада, бүри амтатай байдаг.

ТАРАГ

Хүйтэн тараг уухада, аятай даа. Хүнэй бэедэ ехэ туһатай. Тиигээдшье һүүлэй үедэ хотымнай магазинуудта һу тараг хомордоо. Тиимэнээ гэртээ тараг бүрихэ аргатайби.

Нэн түрүүн һу халта халаагаад, дээрэһээнь эхэ (гүрэлгэ) хэдэг гээшэ. Гүрэлгэ хэхын тула хара хилээмэ нэгэ бага өөхэйтэй худхаад, сүүдхэ соо табиха. Энээнээ һу руугаа хээд бүрихэдэтнай, үглөөдэрынь тараг болохо.

Хэрэглэгдэхэ зүйлнүүд: 1 литр һүн, 100 грамм зөөхэй, 100 грамм хара хилээмэн.

ШАНАҺАН ЗӨӨХЭЙ

Зөөхэйгөө худхажа байжа бусалгаха. Тиигээд яларалгүйгөөр талха бага багаар хэжэ байжа, монсогойрхогүйн тула түргоор худхаха. Түргөөр худхахада, дээрэнь тоһон ехээр гарадаг юм. Саламат (шанаһан зөөхэй) хэхэдэ, хара талхан ехэ таарадаг.

Зургаа-долоон хүндэ хэрэглэгдэхэ зүйлнүүд: 1 килограмм зөөхэй, 1 стакан талхан, багахан дабһан.

ААРСАН

Аарса хэхэдээ, 3 литр уһа, 2 килограмм хүрэнгэнөө (айраһаа) үлэһэн бозо (ондоогоор хэлэбэл, аарса) хэрэглэдэг. Тэдэнээ худхаад, 300 грамм сагаан талха (муугаар татагдаһан шэрүүн талхан бүри һайн) нэмээд, нэгэ адли һамаржа худхаад бусалгадаг. Саг үргэлжэ... минута соо худхаа... шанадаг. Уухынгаа... һу, зөөхэй нэмжэ... болодог. Зариман... һан орооно нэмэ...

ТИБҺЭН (УР...

Улаалзай сэсэгэй... нүүдые зундаа ... галаад, Сагаан ... дэртэ мойһотой ... һэ (үрмэ) бэлдэ... угаагаад, һүн соо ... соо) һайса шанаа... нюдэгдэнэн мойн... хээд, 15—20 ми... шанадаг. Тибһэн... ороондонь барайг... (печени) хэхэдэ ...

Б. ДОР...
хэблэлд...

АЖАЛГҮЙШҮҮЛ ОЛОШОРНО

Ажал хэдэггүй хүн зоной тоо 1,2 процентээр Буряад орондо дээшэлээ. Ажалай болон ажалаар хангалгын министр Иван Пытин энээн тухай һаяхан мэдээсэбэ. Тиихэдээ 23 мянган хүн хүдэлмэри бэдэржэ, ажалай талаар хангалгын министерствэ-дэ хандаһан байна. Тэдэнэй 15 мянганиинь тоо бүридхэлдэ ороо. Байгал шадарай республикада тохёолдоһон иимэрхүү байдал яһала муу гэжэ министерствын албанһаа сэнэгдэнэ.

Министр Иван Пытинэй мэдүүлһэнэй ёһоор, Россин хуули засаг баригшад ажалгүй хүнүүдэй байдалтай тэмсэл ябуулха үедөө ондоо арга олоогүй гэжэ мэдээсэнэ. Гүрэнэй албан тушаалда ябаһан, засаг хуули барилһан хүн нимэ ушар байдалые усадхаха аргагүй байһандань гайхамаар.

А. СУББОТИН.
ИТАР—ТАСС-ай корреспондент

Сэхир экран

«Останкино» канал

8.30 — Шуран бэрхэ хүнэй субботын үглөө. 9.15—Спорт-шанс. 9.45—Санаартанай үгэ. 10.00 — Марафон-15 хүүгэдтэ. 10.30 — «Мир» телерадиокомпаниин дамжуулга. 12.00 — Үглөөнэй почто. 12.30 — Ерээдүйн дэлхэй. 13.00 — «Без паузы». 13.10 — Смак. 13.25 — «Человек родился» — фильм. 15.10 — «Человек с рублем». 15.20 — «Дело в шляпе» — фильм. 15.50 — Шэнэ һонин. 16.00 — Дайнай үеын харгынуур. 16.10 — Фигурна халтаралгаар Европын чемпионат. 16.55 — Телескоп. 17.25—Наадыш, гармонь. 18.10 — Энэ удэрнүүдтэ. 50 жэлэй саада тээ. 18.25—Ан амитадай аймагта. 19.05 —Театр ба телевидени. 19.55 — «Фантомас» фильм. 21.40 —«Амгалан нойрсогты, багашуул». 22.00 — Саг. 22.45—«Счастливый случай». 23.35 —Оба-на. 00.15 — Филипп Киркоров дуулана. Забһарлалдань 00.50 — Шэнэ һонин. 01.50 — Пресс-экспресс. 02.00 — «Счастливые дни» — фильм.

«Россн» канал

13.10—Теннисээр Девисэй кубок. Бельги-Росси. 14.05—Америкын одод. 14.35 — Сагай урасхал. 14.40—Таряашадай асуудал. 15.00 — Мэдээнүүд. 15.30 — «Дэфакто». 15.45—Симфоническа хүгжэмэй концерт. 16.10—«Обратный адрес». 16.55—«Эдера» — фильм. 17.55—Антракт. 18.0... гүй футбол. 18.45... ний из Могикан» — фильм. 19.40—... һайндэр. 19.55... шоу. 21.00 — ... 21.25 — «... фильм. 23.25 — ... здесь я». 24.00—... хал. 00.05—«В... — фильм. 01.3... программа.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай— 2-66-76, таһагууд, нийтын-политическэ— 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23; социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, соёлой, эрдэмэй болон һургуулиинуудай —2-60-21 (даагшань), 2-57-63, 2-69-58, олониитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95, Манай корреспондентнүүд: Агинскда—3-42-19; Закаменскда—30-61, Баргажанда—91-6-40.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери—2-23-67, вахта—2-67-95, 2-67-05.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй Индекс 50901. Хэһэг 5185. Стереотипта тушаагдаһан саг 18.30.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэлдээ. Директорэйнь телефон 2-40-45.

Б-0079 дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 22.